

Dr. sc. Alena Huseinbegović, redovna profesorica

Pravni fakultet Univerziteta "Džemal Bijedić" u Mostaru

Dr. sc. Viktorija Haubrich, izvanredna profesorica

Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru

Dr. sc. Mirjana Kevo

Sutkinja Općinskog suda u Mostaru

PRAVO NA KONTRADIKTORAN PARNIČNI POSTUPAK U SVJETLU ODREDBI ČL. 6. EUROPSKE KONVENCIJE O ZAŠTITI LJUDSKIH PRAVA I TEMELJNIH SLOBODA

Sažetak: Autorice u radu analiziraju pravo na kontradiktoran postupak u Zakonu o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine i njegove usklađenosti s odredbom čl. 6. Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda. Osnovni postulat ravnopravnosti stranka u parničnom postupku prozilazi iz prava na kontradiktorni postupak prema kojemu će suprostavljene stranke moći koristiti jednake mehanizme zaštite svojih prava. Načelo kontradiktornosti, odnosno obostranog saslušanja stranaka sastoji se u dužnosti suda da prije donošenja odluke, po zahtjevu jedne stranke, drugoj stranci pruži mogućnost da i ona iznese svoje stanovište po pitanju koje se treba odlukom raspraviti te da se izjasni o navodima protivnika (*Audiat et altera pars*). Primjenom načela kontradiktornosti osigurava se pravo na pravično suđenje i ravnopravnost stranaka u postupku te mora biti zajamčeno u svi fazama postupka.

Ključne riječi: čl. 6. EKLJP, pravo na pravičan postupak, pravo na kontradiktorni parnični postupak

1. UVOD

Svi procesni zakoni o parničnom postupku u Bosni i Hercegovini (Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine¹, Zakon o parničnom postupku Republike Srpske², Zakon o parničnom postupku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine³, Zakon o parničnom postupku pred Sudom Bosne i Hercegovine⁴) o procesnoj ravnopravnosti govore u kontekstu načela kontradiktornosti.

¹ Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, br. 73/2005., 19/2006., 98/2015.

² Službeni glasnik Republike Srpske, br. 85/2003., 74/2005., 63/2007., 61/2013.

³ Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, br. 28/2018.

⁴ Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 36./04., 84/2007., 58/2013., 94/2016., 34/21.

Parnica se zasniva na načelu dviju stranaka sa suprotnim interesima, pri čemu procesni položaj svake od njih, bez obzira na njihovu stranačku ulogu, mora u svemu biti ravnopravan i jednak. Primjenom načela kontradiktornosti osigurava se ravnopravnost stranaka u postupku.⁵ Pravo kontradiktornosti razmatramo i kroz odredbe čl. 6. prava na pravično suđenje Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda.

Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (u daljnjem tekstu: Konvencija) iz 1950. godine nastala je kao rezultat težnji da se na europskoj razini uspostavi zajednički sustav vrijednosti kao temelj budućem europskom jedinstvu.⁶

Konvencija je dijelom bosanskohercegovačkog pravnog poretka postala od 14. prosinca 1995. godine stupanjem na snagu Ustava Bosne i Hercegovine (dalje: Ustav BiH) odnosno Aneksa 4 Daytonskoga mirovnog sporazuma. Za razliku od općega pravila da stranke Konvencije mogu biti samo države članice Vijeća Europe, Bosna i Hercegovina se na ustavnoj razini samoobavezala na poštivanje Konvencije dok još nije bila članica Vijeća Europe. Međutim, tek je njezinom ratifikacijom 12. srpnja 2002. godine, Bosna i Hercegovina prihvatila nadležnost Europskoga suda za ljudska prava Strasbourgu, a ujedno se obavezala da svoj pravni poredak usuglasi sa standardima i praksom te ustanove. U članu II/1 Ustava BiH određeno je da će se u BiH i obama entitetima osigurati najviša razina međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda. Što se tiče međunarodnih standarda u čl. II/2 određeno je da će se prava i slobode navedene u Konvenciji i njezinim protokolima primjenjivati izravno u BiH. Oni će imati prioritet nad svim drugim zakonima,⁷ što znači da za njezinu primjenu u BiH nije potrebno donošenje naknadnih legislativnih ili upravnih akata, a u slučaju ako nacionalno zakonodavstvo nije usklađeno s pravima i slobodama definiranim Konvencijom, na konkretan slučaj će se primijeniti odredba Konvencije.⁸ U Aneksu Ustava Federacije Bosne i Hercegovine (dalje: Ustav F BiH) navedeni su „Instrumenti za zaštitu ljudskih prava koji imaju pravnu snagu ustavnih odredbi”, među kojima je navedena i Europska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda iz 1950. godine te Protokoli uz nju. Primjena Konvencije u BiH, kako to proizlazi iz navedenoga članka II/2 Ustava BiH, ima

⁵ HUSEINBEGOVIĆ, A. – HAUBRICH, V., „Postulacijska sposobnost stranaka i punomoćnici prema odredbama parničnog postupka i čl. 6. Europske konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama”, Međunarodna naučna konferencija *Pravni i ekonomski aspekti procesa integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju*, Mostar, 2013., p. 353–370.

⁶ Vidi MARIČIĆ, D., *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda s napomenama i sudskom praksom*, Zagreb, 2012. (dalje: MARIČIĆ), p. 27.

⁷ Detaljnije o tome kod MILJKO, Z., „Perspektive za implementaciju Daytonskog sporazuma s obzirom na ljudska prava”, *Zbornik radova Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, br. XI, Mostar, 1998., p. 191.; MILJKO, Z., „Europska konvencija o ljudskim pravima i temeljnim slobodama i ustavni poredak Bosne i Hercegovine”, *Zbornik radova Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, br. XX., 2007. (dalje: MILJKO), p. 93–107.

⁸ Vidi MATIĆ, M., „Pravo na pristup sudu kao aspekt pravičnog suđenja u sudskoj praksi Europskog suda za ljudska prava”, *Revija za pravo i ekonomiju*, godina 17, br. 2, Mostar, 2016., p. 77.

prioritet nad svakim drugim zakonom i nižim pravnim aktima, što znači da se po svojoj pravnoj snazi nalazi iznad zakona, ali ne i Ustava BiH,⁹ dok prema Ustavu FBiH ima snagu ustavnih odredbi. Ustavna odredba o obvezi usuglašavanja Ustava BiH i Ustava FBiH s Konvencijom ključna je za demokratski razvoj demokratskih institucija u BiH. Tako su zapravo na „mala vrata” u Ustav BiH uvedeni sva velika načela europske pravne misli i političke tradicije.¹⁰ Na ovaj je način građanima BiH zajamčeno pravo na pravično (*fair*) suđenje, kao jedno od najvažnijih ljudskih prava, koje prethodi svim ostalima materijalnim ljudskim pravima, koja bez odgovarajućeg mehanizma njihove zaštite ne bi bila ni moguća. Pravo na procesnu ravnopravnost (*equality of arms*, jednakost oružja) i pravo na javno i kontradiktorno suđenje (*public hearing*) jedan je od najvažnijih aspekata prava na pravično (*fair*) suđenje. Procesna je ravnopravnost jedna od ključnih garancija pravičnosti sudskoga postupka koja je u uskoj vezi s pravilom zabrane diskriminacije te će podrazumijevati jednaku sudsku pravnu zaštitu za sve, bez obzira na različitosti po bilo kojoj osnovi. Europski sud za ljudska prava (dalje: Sud) ustanovljen je Konvencijom, odnosno Protokolom broj 11¹¹ radi osiguranja poštivanja obaveza koje su države potpisnice Konvencije njome preuzele.

⁹ Miljko ističe da su norme Europske konvencije po svojoj pravnoj snazi u ustavnome poretku Bosne i Hercegovine ustavnoga ranga jer su inkorporirane u sam Ustav, a prema većini autora (osim što se izravno primjenjuju) imaju i „prioritet nad svim ostalima zakonima”. Vidi MILJKO, *op. cit.*, p. 103.

Postoje mišljenja prema kojima su poslije Ustava Bosne i Hercegovine sljedeće po pravnoj snazi norme Konvencije i njezinih protokola. Njezine norme su po pravnoj snazi u pravnome sustavu Bosne i Hercegovine i iznad normi drugih međunarodnih sporazuma. Vidi GALIĆ, V., „Položaj i uloga Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u primjeni Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda”, *Pravna misao*, br. 11-12, Sarajevo, 2006., p. 66. Pojedini autori riječ *law* u članku II/2 Ustava BiH ne prevode kao „zakon”, nego kao „pravo” iz čega izvlače zaključak prema kojem EKLJP kao ustavno načelo ima povlašten položaj i hijerarhijski je iznad samoga Ustava BiH. Vidi VEHABOVIĆ, F., *Odnos Ustava Bosne i Hercegovine i Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, Sarajevo, 2006., p. 10.

Ustavni sud Bosne i Hercegovine u tome je pogledu u svojoj odluci br. U-5/04 od 31. ožujka 2006. godine, razmatrajući zahtjev za ocjenu ustavnosti pojedinih odredaba Ustava BiH s Konvencijom, odbacio zahtjev kao nedopušten zbog nenadležnosti Ustavnoga suda. Tom je prilikom Ustavni sud naglasio kako se prilikom tumačenja svojih nadležnosti uvijek mora držati teksta Ustava BiH, koji u konkretnome slučaju ne dopušta širu interpretaciju nadležnosti, s obzirom na obvezu Ustavnoga suda da „podrži ovaj ustav”, kao i da odredbe Konvencije ne mogu imati superiorniji status u odnosu na Ustav BiH jer je Konvencija kao međunarodni dokument stupila na snagu na temelju Ustava Bosne i Hercegovine te ustavne ovlasti proistječu iz Ustava BiH, a ne iz Konvencije.

¹⁰ Vidi SADIKOVIĆ, Č., „Ustav BiH i Europska konvencija – Usklađivanje Ustava BiH sa Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava”, *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, br. KLVI, Sarajevo, 2003. (dalje: SADIKOVIĆ), p. 459–476.

¹¹ Tekst Protokola broj 11 prihvaćen je na sastanku šefova država i članica Vijeća Europe u Beču u listopadu 1993. godine i stupio na snagu 1. studenoga 1998. godine. Postao je sastavni dio Konvencije i uveo stalni Europski sud za ljudska prava, a ukinuo postojeću Europsku komisiju za ljudska prava. Vidi PETROVIĆ-ŠKERO, V., „Europski sud za ljudska prava”, *Bilten sudske prakse*, 2003. (dalje: PETROVIĆ-ŠKERO) p. 69–77.

Kroz rad ćemo nastojati naglasiti bitne aspekte prava na kontradiktoran parnični postupak kroz odredbe čl. 6. Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda i sudsku praksu suda u Strasbourgu. Obradit ćemo bosanskohercegovačku parničnu legislativu, mjesto, ulogu, primjenu i značaj ravnopravnosti stranka u parničnom postupku i pravo na kontradiktoran postupak.

2. ELEMENTI PRAVA NA PRAVIČNO I JAVNO SUĐENJE IZ ČL. 6. EUROPSKE KONVENCIJE

Jedno od najvažnijih jamstava Konvencije jest pravo na pravično (pošteno) suđenje (*fair trial*). Pravo na pravično suđenje zajamčeno je člankom 6. stavkom 1. Konvencije, koji glasi:

Prilikom utvrđivanja građanskih prava i obveza ili osnovanosti bilo kakve kaznene optužbe protiv njega, svatko ima pravo na pravično suđenje i javnu raspravu u razumnom roku pred neovisnim i nepristranim, zakonom ustanovljenim sudom. Presuda se izriče javno ali se novinari i javnost mogu isključiti sa čitavog ili jednog dijela suđenja u interesu morala, javnog reda ili nacionalne sigurnosti u demokratskom društvu, kako to nalažu interesi maloljetnika ili zaštita privatnog života strana u sporu ili kada to sud smatra izričito neophodnim zato što bi u posljednjim okolnostima publicitet mogao nanijeti štetu interesima pravde.¹²

U članak 6. Europske Konvencije sadržane su dvije skupine prava. Uz to čl. 6. st. 1. Konvencije obuhvaća i jamstvo javnoga izricanja presude, a sadrži i uvjete pod kojima je dopušteno isključiti javnost s rasprave.¹³ Dakle, citiranim člankom

¹² Članak 6. stavak 1. Konvencije u izvorniku na engleskom jeziku glasi: *In the determination of his civil rights and obligations or of any criminal charge against him, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law. Judgement shall be pronounced publicly by the press and public may be excluded from all or part of the trial in the interest of morals, public order or national security in a democratic society, where the interests of juveniles or the protection of the private life of the parties so require, or the extent strictly necessary in the opinion of the court in special circumstances where publicity would prejudice the interests of justice. (...)*

Pravo na pošteno suđenje slično je određeno i člankom 14. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (dalje: Međunarodni pakt) koji glasi: *Svi moraju biti jednaki pred sudom i sudovima pravde. U slučaju podizanja optužnice za kazneno djelo protiv njega ili utvrđivanja njegovih prava i obveza građanske naravi, svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni nadležni, nezavisni i nepristrani sud pošteno i javno ispita njegov slučaj. Sredstva priopćavanja i javnost se mogu isključiti iz cijele rasprave ili nekog njenog dijela zbog, u demokratskom društvu prijeko potrebnih interesa morala, javnog reda (ordre public) ili državne sigurnosti, kad to traže interesi privatnog života stranaka, ili u opsegu koji je po mišljenju suda bezuvjetno potreban u posebnim okolnostima u kojima bi javnost mogla štetiti interesima pravde. No svaka presuda donesena u kaznenom ili građanskom postupku mora se javno proglasiti, osim kad drukčije nalažu interesi maloljetnih osoba, ili se postupak odnosi na bračne sporove ili skrbništvo nad djetetom. Vidi Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, SL SFRJ, br. 7/71.*

¹³ Vidi kod HAUBRICH, V. – ŠEGO-MARIĆ, I. – KULUŠUĆ, N., „Načelo javnosti predviđeno čl. 6. Europske konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama s osvrtom na načelo

utvrđen je minimum postupovnih jamstava na temelju kojih se treba odlučiti o subjektivnim pravima podnositelja i o njegovim pravnim interesima. Za razliku od st. 2. i 3. članka 6. koji sadrži posebne odredbe koje navode dodatne procesne norme koje se primjenjuju samo na one koje se tereti za kazneno djelo, u prvoj su skupini zajednički temelji primjenjivi i za svaki postupak koji se tiče utvrđivanja građanskih prava i obveza. Dakle, u prvoj su skupini definirana načela sudskoga postupka uopće.¹⁴

3. PRAVO NA PROCESNU RAVNOPRAVNOST, JEDNAKOST ORUŽJA I KONTRADIKTORNOST U GRAĐANSKIM SPOROVIMA

Pravo na procesnu ravnopravnost (*equality of arms*, „jednakost oružja”) jedno je od ključnih jamstava pravičnosti sudskoga postupka. Ono se zajedno s pravom na kontradiktornost i javnost u postupanju i odlučivanju nalazi u samome središtu pojma pravičnog (*fair*) suđenja. Sudovi u postupku moraju osigurati jednakost stranaka pri mogućnosti korištenja procesnih sredstava (jednakost oružja, jednakost sredstava). Načelo jednakosti oružja, u smislu pravične ravnoteže među strankama, uvedeno je i potvrđeno u sudskoj praksi Europskoga suda kao osnovni element pojma, odnosno prava na pravični postupak. To načelo nužno obuhvaća razumnu mogućnost stranaka da u postupku brani svoja prava pod uvjetima koji ga ne stavljaju u bitno nepovoljniji položaj u odnosu na njezina protivnika.¹⁵ Pod povoljnijim procesnopравnim položajem Sud podrazumijeva apstraktnu mogućnost da je u nekoj fazi postupka jedna od stranaka u povoljnijoj procesnopравnoj poziciji. Pri tome nije neophodno da je ona zaista i iskoristila svoj povoljniji položaj. Za povredu načela ravnopravnosti stranaka dovoljan je sam čin postojanja povoljnijega procesnopравnoga položaja. Meritorni ishod postupka nije relevantan.¹⁶

Načelo jednakosti oružja kao sredstvo ostvarivanja pravičnosti najprije se pojavilo u jednome mišljenju Europske komisije 1959. u građanskome predmetu

javnosti u parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine”, *Međunarodna naučna konferencija Bosna i Hercegovina i Euro-atlantske integracije – trenutni izazovi i perspektive*, Bihać, 2012., p. 401–414.

¹⁴ HAUBRICH, V. – PEHAR, S. – RECHNER, E., „Pravo na pravično suđenje u razumnom roku”, Zbornik radova s IV. međunarodnog savjetovanja *Aktualnosti građanskog procesnog prava – nacionalna i usporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća*, Split, 2018., p. 253–289.

¹⁵ HUSEINBEGOVIĆ, A. – HAUBRICH, V. – RECHNER, E., „Pravo na pravično suđenje u razumnom roku s osvrtom na pravodobno i djelotvorno izvršenje sudskih odluka”, *Godišnjak Pravnog fakulteta Univerziteta „Džemal Bijedić” u Mostaru*, Tematski br. s naučne konferencije *Zaštita ljudskih prava u BiH*, Mostar, god. III, 2019., p. 39–63.

¹⁶ Vidi JAKŠIĆ, A., *Europska konvencija o ljudskim pravima*, Komentar, Beograd, 2006. (dalje: JAKŠIĆ), p. 194.

*Swabowicz protiv Švedske*¹⁷, a zatim 1962. godine i u kaznenome predmetu *Ofner i Hopfinger protiv Austrije*, gdje se Europska komisija za ljudska prava precizno očitovala o odnosu između jednakosti oružja i pravičnoga postupka te utvrdila da opća odredba širega dosega koja se odnosi na pravičan postupak iz člana 6. stavak 1. Konvencije obuhvaća pojam jednakosti oružja.¹⁸ Nakon toga u predmetima *Neumeister protiv Austrije*¹⁹, *Delcourt protiv Belgije*²⁰ i *Bönisch protiv Austrije*²¹ načelo jednakosti oružja je postalo priznato u sudskoj praksi Europskog suda, koji ga je do danas detaljno razradio.

Do kršenja prava na pravičnu raspravu i načela jednakosti oružja, doći će prema stavu Suda onda kada je domaći sud na istu okolnost usvojio dokazne prijedloge jedne, a odbio dokazne prijedloge druge strane, kada je svoje odluke zasnovao na podnescima o kojima suprotna strana nije bila obaviještena, zatim kada je samo jednoj strani uskraćen pristup relevantnim dokumentima iz sudskih spisa ili u slučaju da joj je odbijeno pravo da se određeni dokazi uzmu u razmatranje, pri čemu će se ovdje uvrstiti i svjedočenje sudskoga vještaka. Načelo ravnopravnosti također se narušava kada su sudovi „razmatrali podneske samo jedne strane, kao i kada jedna od strana nije bila obaviještena o relevantnim podacima u postupku protiv nje“.²²

Kada se govori o povredi načela jednakosti oružja u situaciji kada je domaći sud svoje odluke zasnovao na podnescima o kojima suprotna strana nije bila obaviještena, Europski je sud u predmetu *Waltson v. Norway*²³ utvrdio povredu čl. 6. st. 1. Konvencije zbog propusta domaćega suda za dostavom dokumentacije podnositelju predstavke osobno prije nego što je donio odluku, unatoč ponovljenomu zahtjevu za dostavu dokumentacije te unatoč tomu što ga je njegov odvjetnik pre-stao zastupati, a o čemu je sud bio obaviješten.

¹⁷ Europska komisija za ljudska prava, *Swabowicz protiv Švedske*, 30. lipnja 1959., req. 434/58, Ann II, str. 355, podatak kod IVIČEVIĆ, K., E., „Načelo jednakosti oružja kao konstitutivni element prava na pravični kazneni postupak iz članka 6. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda“, *Zbornik Pravnog fakulteta Zagreb*, 57, (4-5), 2007., p. 761–788.

¹⁸ U ovome predmetu Komisija je utvrdila da se radi o tome da se zna obuhvaća li pojam pravičnoga postupka neko pravo koje se odnosi na obranu koje je različito od minimalnih prava iz stavka 3. Komisija smatra da ono što se općenito naziva „jednakost“ oružja, odnosno jednakost u postupku između okrivljenika i državnoga odvjetnika jest bitan element svakoga pravičnog postupka. Pitanje ima li ta jednakost svoj pravni temelj u stavku 3. ovisi o tumačenju točke b) – da ima odgovarajuće vrijeme i mogućnost za pripremu svoje obrane, i c) – da se brani sam ili uz branitelja. Komisija ne treba iznijeti svoje formalno mišljenje o tome pitanju jer bez sumnje u svakome slučaju opća odredba širega dosega koja se odnosi na pravičan postupak (st. 1. čl. 6.) obuhvaća pojam jednakosti oružja. Vidi *Ofner i Hopfinger protiv Austrije*, presuda br. 524/59, 617/59 od 23. studenoga 1962.

¹⁹ *Neumeister v. Austria*, presuda br. 1936/63 od 27. lipnja 1968.

²⁰ *Delcourt v. Belgium*, presuda br. 2689/65 od 17. siječnja 1970.

²¹ *Bönisch v. Austria*, (Article 50), presuda br. 8658/79 od 2. lipnja 1986.

²² GOMIEN, D., *Europska konvenciju o ljudskim pravima*, Zadar, 2007., p. 99.

²³ *Waltson v. Norway*, presuda br. 37372/9 od 3. prosinca 2003.

Europski je sud, dalje, utvrdio da načelo jednakosti oružja podrazumijeva da strane moraju imati isti pristup spisima i drugim dokumentima predmeta barem u mjeri u kojoj oni imaju ulogu u formiranju mišljenja suda.²⁴

Nadalje, do povrede načela jednakosti oružja dolazi i ako se svakoj strani ne dadne prilika da se suprotstavi argumentima koje je izložila druga strana. Dakle, sud je obavezan osigurati da se poštuje načelo jednakopravnosti stranaka u postupku, što znači da svaka strana mora imati razumnu mogućnost da iznese svoje argumente u uvjetima koji je neće dovesti u znatno nepovoljniji položaj u odnosu na njezina protivnika.²⁵

Konvencija ne propisuje pravila o dokazima.²⁶ Dopuštenost dokaza i način na koji bi ih trebalo ocijeniti pitanje je koje prvenstveno treba urediti nacionalno pravo i nacionalni sudovi.²⁷ Isto se odnosi i na dokaznu vrijednost dokaza i na teret dokazivanja. Nacionalni sudovi trebaju ocijeniti i relevantnost predloženih dokaza.²⁸ Međutim, Sud na temelju Konvencije ima zadatak utvrditi je li postupak u cjelini, uključujući način na koji su izvedeni dokazi, bio pošten.²⁹ Stoga mora

²⁴ U predmetu *Lynas protiv Švicarske* u vezi s dokumentima koji nisu dostavljeni podnositelju Europski sud podsjetio je: „(...) koncept poštenog suđenja podrazumijeva također, u načelu i pravo stranaka u postupku da budu upoznate i da iznesu svoje argumente o izvedenim dokazima ili izjavama koje se nalaze u spisu predmeta.”. Vidi *Lynas protiv Švicarske*, presuda br. 7317/75 od 6. listopada 1976.

²⁵ U predmetu *Fledbrugge protiv Nizozemske* Europski sud ustanovio je da je došlo do povrede čl. 6. st. 1. jer podnositelj nije dobio priliku da se očituje o nalazu i mišljenju sudskoga vještaka, što je imalo odlučujuću važnost na ishod postupka. Vidi *Feldbrugge v. the Netherlands*, presuda br. 8562/79 od 29. svibnja 1986.

²⁶ Tako je u predmetu *Montovanelli protiv Francuske* Europski sud utvrdio: „(...) Štoviše, Konvencija ne postavlja pravila o dokazima kao takvim. Sud stoga načelno ne može isključiti da se mogu dobiti dokazi stečeni kršenjem odredaba domaćeg prava. Na nacionalnim sudovima je da ocijene prikupljene dokaze i relevantnost svih dokaza koje stranka želi iznijeti. Sud ipak mora utvrditi je li postupak koji je smatran u cjelini, uključujući i način na koji su izvedeni dokazi, pravičan kako to zahtijeva članak 6. stavak 1 (čl. 6-1) (vidjeti, *mutatis mutandis*, presuda *Schenk protiv Švicarske* od 12. srpnja 1988., Serija A br. 140, str. 29, stavak 46). Vidi *Mantovanelli v. France*, presuda br. 21497/93 od 18. ožujka 1997.

²⁷ Tako je u predmetu *García Ruiz protiv Španjolske* Europski sud utvrdio da nije njegova funkcija baviti se činjeničnim ili pravnim pogreškama koje je navodno počinio nacionalni sud, osim ako su u mjeri u kojoj su mogli prekršiti prava i slobode zaštićene Konvencijom. Nadalje, iako članak 6. Konvencije jamči pravo na pošteno saslušanje, on ne propisuje nikakva pravila o prihvatljivosti dokaza ili načinu na koji ih treba ocjenjivati, što su stoga prvenstveno pitanja koja će se regulirati nacionalnim pravom i nacionalnim sudovima. Vidi *García Ruiz v. Spain*, presuda br. 30544/96 od 21. siječnja 1999.

²⁸ Tako je u predmetu *Centro Europa 7 S.R.L. i DiStefano protiv Italije* Europski sud ponovio da se zahtjevi neovisnosti i nepristranosti u čl. 6. Konvencije odnose na sud koji utvrđuje osnovanost predmeta, a ne na stranke u postupku (vidi *Forcellini protiv San Marina* (dec.), br. 34657/97, 28. svibnja 2002., i *Previti protiv Italije* (pros.), br. 45291/06, § 255, 8. prosinca 2009.), i da je na nacionalnim sudovima potrebno procijeniti relevantnost predloženih dokaza. Vidi *Centro Europa 7 S.R.L. and DiStefano v. Italy*, presuda br. 38433/09 od 7. lipnja 2012.

²⁹ Tako je u predmetu *Elsholz protiv Njemačke* Europski sud naveo da je prihvatljivost dokaza prvenstveno pitanje reguliranja nacionalnim zakonodavstvom i da, kao opće pravilo, nacionalni

utvrditi jesu li dokazi izvedeni na način koji jamči pošteno suđenje.³⁰ Nacionalni sudovi imaju dužnost provesti odgovarajuće ispitivanje očitovanja, tvrdnji i dokaza koje su iznijele stranke.³¹

Prema praksi Europskoga suda načelo jednakosti oružja podrazumijeva i da strane dobiju jednaku mogućnost pozivanja svjedoka. Iako član 6. Konvencije ne jamči izrijeком pravo na pozivanje svjedoka ili korištenja drugih dokaznih sredstava, Europski je sud u svojoj praksi utvrdio da svako ograničavanje prava stranaka da pozovu svjedoke i izvedu druge dokaze predstavlja povredu prava jednakosti oružja i kontradiktornosti.³² Prema tome, kad sudovi odbiju zahtjev za pozivanje svjedoka, moraju za tu svoju odluku dati dovoljno obrazloženje odnosno odbijanje ne smije biti proizvoljno, ono ne smije predstavljati nerazmjerno ograničavanje mogućnosti stranke u sporu da iznosi tvrdnje u prilog svomu predmetu.³³

Isto tako, kad sud odbije izdavanje naloga za vještačenje, razlozi odbijanja moraju biti razumni, a samo odbijanje naloga samo po sebi ne predstavlja povredu čl. 6. st. 1. Konvencije. Sud mora utvrditi je li postupak u cjelini bio pošten.³⁴

Međutim, u predmetu *Ankerl protiv Švicarske*³⁵ Europski sud utvrdio je da je razlika u postupanju u pogledu saslušanja svjedoka stranaka, s obzirom na to da je jedna stranka morala dati iskaz pod prisegom, a druga nije, bila u skladu s čl. 6. st. 1. Konvencije jer u praksi nije utjecala na ishod postupka. Isto tako, Europski je

sudovi trebaju procijeniti dokaze koji su pred njima. Zadaća Suda po ovoj Konvenciji jest utvrditi je li postupak u cjelini, uključujući i način pribavljanja dokaza, bio pravedan. Vidi *Elsholz v. Germany*, presuda br. 25735/94 od 13. srpnja 2000.

³⁰ *Blücher c. République Tchèque*, presuda br. 58580/00 od 11. siječnja 2005.

³¹ U predmetu *Van de Hurk protiv Nizozemske* Europski sud utvrdio je da učinak čl. 6. st. 1. Konvencije, između ostaloga, stavlja „tribunal“ na dužnost da provede ispravno ispitivanje podnesaka, argumenata i dokaza koje iznose stranke, ne dovodeći u pitanje njegovu procjenu jesu li relevantni za njezinu odluku. Vidi *Van De Hurk v. the Netherlands*, presuda br. 16034/90 od 19. travnja 1994.

³² U predmetu *Dombo Beheer protiv Nizozemske* središnje je pitanje u domaćem postupku bilo je li zaključen usmeni sporazum između podnositelja predstavke, društva s ograničenom odgovornošću i njegove banke o davanju određenih kreditnih olakšica. Na sastanku na kojem je ovaj sporazum navodno postignut bile su prisutne samo dvije osobe, jedna od njih u ime podnositelja, druga u ime banke. Domaći je sud dopustio saslušanje u svojstvu svjedoka samo osobi koja je zastupala banku. Podnositelj, odnosno navedeno društvo nije moglo pozvati osobu koja ga je zastupala jer ju je sud poistovjetio sa samim podnositeljem. Europski sud, međutim, smatrao je da su u konkretnim pregovorima sudjelovala dva predstavnika koji su bili ravnopravni i ovlašteni sudjelovati svatko u ime svoje stranke, tako da je bilo teško razumjeti zašto obojici nije bilo dopušteno svjedočenje. Time je društvo, podnositelj, stavljeno u nepovoljniji položaj u odnosu na banku što je predstavljalo povredu čl. 6. st. 1. Iznoseći svoje stajalište Europski sud je zaključio: „Objema stranama mora biti dana razumna mogućnost da izlože svoj predmet, uključujući i dokaznu građu, pod uvjetima koji ih ne stavljaju u znatno podređen položaj u odnosu na protivnika.” Vidi *Dombo Beheer B. V. v. the Netherlands*, presuda br. 14448/88 od 27. listopada 1993.

³³ *Wierzbicki v. Poland*, presuda br. 24541/94 od 18. lipnja 2002.

³⁴ *H. v. France*, presuda br. 10073/82 od 24. listopada 1989.

³⁵ *Ankerl v. Switzerland*, presuda br. 17748/91 od 23. listopada 1996.

sud u predmetu *Berger protiv Francuske*³⁶ utvrdio da je u skladu s načelom jednakosti stranaka u postupku da neka odredba ograničava mogućnost žalbe građanske stranke, a da istovremeno ne ograničava tu mogućnost državnomu odvjetniku, s obzirom na to da se njihove uloge i ciljevi jasno razlikuju.

Za procesnu ravnopravnost stranaka u postupku bitno je i samo držanje i osobno sudjelovanje stranaka u postupku, mogućnost da na ravnopravan način štite svoja prava te da se izjasne o navodima suprotne strane, kako se nijedna od njih ne bi našla u bitno slabijem položaju. Zato su radi ostvarenja ravnopravnosti stranaka u postupku od posebne važnosti načelo jednakosti oružja i načelo kontradiktornosti. Načelo jednakosti oružja sadržajno je blisko načelu kontradiktornosti. Pravo stranaka da se izjasne o iznesenim dokazima i budu saslušane jedan je aspekt načela jednakosti oružja, no istovremeno čini samu srž načela kontradiktornosti. Međutim, za razliku od načela procesne ravnopravnosti stranka, kod primjene načela kontradiktornosti naglasak se stavlja na ravnopravnost u saznanju, odnosno, na ravnopravnost u znanju o parničnim radnjama druge strane.

U predmetu *Krcmar protiv Češke* Europski je sud objasnio razlika između dvaju povezanih pojmova jednakosti oružja i kontradiktornosti postupka. Predmet se odnosio na postupak pred Ustavnim sudom koji se vodio zbog nacionalizacije i mogućega povrata podnositeljeve imovine. Ustavni sud samostalno je prikupio dokaze od pet institucija na temelju kojih je donio odluku, a koje nije dostavio nijednoj od strana u postupku. Europski je sud ustanovio da ovdje nije došlo do povrede načela jednakosti oružja jer ti dokazi nisu podneseni niti jednoj stranci. Međutim, Europski sud utvrđuje da pojam poštenoga suđenja podrazumijeva i pravo na kontradiktorni postupak, pa je u konkretnome slučaju došlo do povrede prava na kontradiktornost postupka jer podnositelj nije mogao iznijeti svoje argumente na podnesene dokaze. Pravo na kontradiktoran postupak mora se moći ostvariti u zadovoljavajućim uvjetima: stranka u postupku mora imati mogućnost proučiti dokaze pred sudom, kao i priliku komentirati njihovo postojanje, sadržaj i istinitost na odgovarajući način i u odgovarajućem roku,³⁷ ako je potrebno uz dopuštenje odgode.³⁸ Međutim, one same odlučuju hoće li koristiti svoje pravo i komentirati dokumente koje je dostavila druga strana ili dokaze koje su iznijeli svjedoci. Povjerenje stranaka u sporu u rad pravosudnoga sustava temelji se na znanju da su imale priliku izraziti svoje mišljenje o svakome dokumentu iz spisa (uključujući dokumente koje je sud pribavio na vlastitu inicijativu).³⁹

U predmetu *Ruiz-Mateos protiv Španjolske* Europski je sud utvrdio da sadržaj prava na kontradiktorni postupak u načelu znači mogućnost stranaka da znaju

³⁶ *Berger v. France*, presuda br. 48221/99 od 3. prosinca 2002.

³⁷ *Krčmář and others v. the Czech Republic*, presuda br. 35376/97 od 3. ožujka 2000. Pogledaj i *Immeubles Groupe Kosser c. France*, presuda br. 38748/97 od 21. ožujka 2002.

³⁸ *Yvon v. France*, presuda br. 44962/98 od 24. travnja 2003.

³⁹ *K. S. v. Finland*, presuda br. 29346/95 od 31. svibnja 2001. Pogledaj i *Nideröst-Huber v. Switzerland*, presuda br. 18990/91 od 18. veljače 1997., *Pellegrini v. Italy*, presuda br. 30882/96 od 20. srpnja 2001.

za sve izvedene dokaze ili podnesene primjedbe ili dokaze koje je iznijela druga strana i komentiraju ih.⁴⁰

Analizirajući praksu Europskoga suda može se zaključiti da Europski sud pod načelom pravičnosti suđenja podrazumijeva, pored ostalih jamstava iz čl. 6. st. 1. Konvencije, i načelo jednakosti oružja (procesne ravnopravnosti). Ono je jedno od najvažnijih prešutnih načela, koje podrazumijeva da svaka stranka u postupku treba imati jednaku mogućnost iznijeti svoje stajalište i da niti jedna od njih ne smije biti u bitno povoljnijem položaju.

Da bi pravo na pravično suđenje bilo ostvareno, nije dovoljna ravnopravnost sama po sebi; obje stranke mogu biti jednako obespravljene u postupku, zbog čega postupak neće biti pravičan.⁴¹ Pravičnost predstavlja širi pojam od ravnopravnosti, odnosno jednakosti oružja i kontradiktornosti. Europski sud utvrdio je i da načelo jednakosti stranaka pred sudom podrazumijeva da stranke moraju imati jednak pristup spisima i drugim dokumentima važnim za donošenje odluke te da je ono usko povezano s načelom kontradiktornosti.

Iako postoje razlike između načela jednakosti oružja (procesne ravnoteže), koje daje strankama mogućnost da se izjasne, i načela kontradiktornosti, koje je realizacija te mogućnosti, samo se njihovim zajedničkim djelovanjem, uz ostvarivanje ostalih jamstava iz čl. 6. st. 1 Konvencije, može ostvariti pravičnost postupka.

4. NAČELO KONTRADIKTORNOSTI U BOSANSKOHERCEGOVAČKIM ZAKONIMA O PARNIČNOME POSTUPKU

Parnica se zasniva na načelu dviju stranaka sa suprotnim interesima, pri čemu procesni položaj svake od njih, bez obzira na njihovu stranačku ulogu, mora u svemu biti ravnopravan i jednak. Primjenom načela kontradiktornosti osigurava se ravnopravnost stranaka u postupku.⁴² Ravnopravnost stranaka sa suprotnim interesima nalaže da se svakoj od njih omogući pravo na izjašnjavanje o parničnim radnjama koje poduzima njezin protivnik. Ono je jedno od najstarijih parničnih načela. Još je rimski pravnik Maricijan ustvrdio da načelo pravičnosti ne dopušta da netko nenaslušan bude osuđen – *Neque enim inaudita causa quem – quam damnari aequitatis rati patitur*.⁴³

⁴⁰ *Rruiz-Mateos v. Spain*, presuda br. 12952/87 od 23. lipnja 1993, *McMichael v. the United Kingdom*, presuda br. 16424/90 od 24. veljače 1995.

⁴¹ Vidi TRIVA – DIKA, *op. cit.*, p. 149 –150.

⁴² HUSEINBEGOVIĆ, A. – HAUBRICH, V., „Postulacijska sposobnost stranaka i punomoćnici prema odredbama parničnog postupka i čl. 6. Europske konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama”, Međunarodna naučna konferencija *Pravni i ekonomski aspekti procesa integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju*, Mostar, 2013., ., p. 353–370.

⁴³ Vidi OMANOVIĆ, S., *Dispositio u građanskom sudskom postupku*, Pravni fakultet Univerziteta Džemal Bijedić u Mostaru, Mostar, 2002. (dalje: OMANOVIĆ), p.273.

U parničnome postupku ovo načelo dolazi do punoga izražaja na glavnoj raspravi zahvaljujući primjeni načela usmenosti i neposrednosti, pri čemu se njihovom kombinacijom osigurava dinamičnost glavne rasprave, prikupljanje procesnog materijala, svestrano pretresanje spora, razdvajanje spornoga od nespornoga, ali je izraženo i na pripremnome ročištu te u pismenim podnescima. Za razliku od ranijih zakona koji su bili u primjeni, načelo je kontradiktornosti po novim zakonskim rješenjima, zajamčeno kroz cijeli postupak od faze pripremanja glavne rasprave pa do njezina održavanja kao i u postupku po pravnim lijekovima. Ono je jedno od temeljnih procesnih postulata, a povreda ovoga načela ima za posljedicu ukidanje odluke koja je zahvaćena ovom povredom, ali samo ako se na tu povredu ukaže u žalbi protiv odluke.⁴⁴

5. POJAM NAČELA KONTRADIKTORNOSTI

Načelo kontradiktornosti, odnosno obostrana saslušanja stranaka (njem. *Grundstaz des rechtlitthen Gehoers*) sastoji se u dužnosti suda da prije donošenja odluke, po zahtjevu jedne stranke, drugoj stranci pruži mogućnost da i ona iznese svoje stanovište po pitanju koje se treba odlukom raspraviti te da se izjasni o navodima protivnika (*Audiatur et altera pars*). Ono je ustavno procesno načelo po kojem svatko čija će prava biti zahvaćena sudskom odlukom ima pravo biti saslušan u postupku u kojem će biti donesena ta odluka.⁴⁵ Ono predstavlja temelj parničnoga postupka i uvjet je za provođenje prevednoga postupka jer teži osiguranju ravnopravnosti stranaka pred sudom i osiguranju pribavljanja procesnoga materijala od obiju stranaka. U Zakonu o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine⁴⁶, Zakonu o parničnom postupku Republike Srpske⁴⁷, Zakonu o parničnom postupku Brčko distrikta⁴⁸ te Zakonu o parničnom postupku

⁴⁴ Kad sud odlučuje o navodima i dokazima jedne stranke, bez pružanja mogućnosti da se o njima izjasni druga stranka, čini povredu određaba parničnog postupka. Vrhovni sud Srbije, Rev . 7/82 od 26. siječnja 1982., podatak kod KULENOVIĆ, Z. – MIKULIĆ, S. – MILIŠIĆ-VELIČOVSKI, S. – STANIŠIĆ, J. – VUČINA, D., *Komentar Zakona o parničnom postupku FBiH/RS*, drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Mostar, 2011. (dalje: KULENOVIĆ et al., *Komentar ZPP 2011.*), p. 51.

⁴⁵ ČIZMIĆ, J., *Komentar zakona o parničnom postupku*, drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Sarajevo, 2016. (dalje: ČIZMIĆ, *Komentar ZPP 2016.*), p. 50. – 53.

⁴⁶ Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, *Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*, br. 53/03., 73/05. i 19/06. (dalje: ZPP FBiH iz 2003.); Zakon o izmjenama i dopunama ZPP FBiH, *Službene novine FBiH*, br. 98/15. (dalje: Izmjene ZPP FBiH).

⁴⁷ Zakon o parničnom postupku Republike Srpske, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 59/2003., 85/03., 74/05., 63/07. (dalje: ZPP RS); Zakon o izmjenama i dopunama ZPP RS, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 6/13. (dalje: Izmjene ZPP RS iz 2013.).

⁴⁸ Zakon o parničnom postupku Brčko distrikta, *Službeni glasnik Brčko distrikta BiH*, br. 28/18. (dalje: ZPP BD).

pred Sudom Bosne i Hercegovine⁴⁹ ovo je načelo navedeno u odredbi čl. 5. kao dužnost suda da omogući svakoj od stranaka da se izjasni o zahtjevima i navodima protivne stranke. U praksi to znači da je sud dužan da omogući strankama da se informiraju o relevantnim činjenicama koje svaka od njih poduzima u postupku pred sudom. Zakonitost sudske odluke zavisi upravo od toga izražavaju li stranke svoje prijedloge i zahtjeve u punoj mjeri pred sudom i je li im omogućeno da se o svim tim pitanjima od kojih zavisi odluka u sporu izjasne svojim prijedlozima i kontraprijedlozima.⁵⁰ Načelo kontradiktornosti može biti promatrano u širem i užem značenju. U širem značenju podrazumijeva izjednačavanje procesnih pozicija obiju stranaka. Stranke su u jednakoj poziciji kada koriste ovlaštenja izvedena iz načela dispozicije. Tako ovlaštenju tužitelju da podnese tužbu odgovara ovlaštenje tuženoga da podnese protutužbu. Ovlaštenju tužitelja da podnese incidentlani zahtjev za utvrđenje odgovara mogućnost tuženika da isticanjem materijalnopравnih prigovora i sam stupi u poziciju tužitelja. Jednakost se ogleda i u aktima disponiranja predmetom spora. Tužitelj se može odreći tužbenoga zahtjeva, tuženik može priznati tužbeni zahtjev, a stranke mogu zajednički zaključiti sudsku nagodbu o predmetu spora. Strankama su pod jednakim uvjetima i uz ispunjenje potrebnih procesnih pretpostavki dostupni pravni lijekovi. Jednakost je izražena i u osnovnome pravilu za određivanje mjesne nadležnosti. S obzirom na to da tuženi mora prihvatiti parnicu jer ne može spriječiti da bude tužen, mjesna se nadležnost najčešće određuje tako da to pogoduje tuženomu, tako se parnica vodi pred sudom na čijem području ima prebivalište odnosno sjedište. Jednaka pozicija stranaka ostvaruje se i uporabom svoga jezika i pisma u postupku. U užem značenju načelo kontradiktornosti podrazumijeva da sud svakoj stranci mora pružiti mogućnost izjašnjavanja o zahtjevima i navodima protivne strane, pa tek po ispunjenju ovoga uvjeta sud o tim zahtjevima može odlučivati. Stranka se mora obavijestiti o radnjama protivnika, mora joj se ostaviti određeno vrijeme da se upozna s tim radnjama, pripremi i izjasni, a hoće li tu mogućnost koristiti, isključivo zavisi od njezine volje.⁵¹ Dakle, obveza suda je da strankama omogući korištenje procesnih ovlaštenja, a na stranke pada teret hoće li takvu mogućnost koristiti.⁵²

⁴⁹ Zakon o parničnom postupku pred Sudom Bosne i Hercegovine, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 36/04., 84//07., 58/13 i 94/16, 34/21. (dalje: ZPP BiH).

⁵⁰ Vidi RADANOV, A., *Građansko procesno pravo. Parnični i vanparnični postupak: arbitraža i medijacija*, Treće izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Novi Sad, Univerzitet privredna akademija, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad: Alfa graf NS, 2012. (dalje: RADANOV), p. 20.

⁵¹ Usp. KEČA, R., *Građansko procesno pravo*, četvrto izdanje, Priručnici za polaganje pravosudnog ispita, Knjiga 7, Beograd, 2011. (dalje: KEČA, GPP 2011.), p. 123–125.
Sud je dužan svakom sudioniku u postupku omogućiti da se izjasni o navodima i prijedlozima ostalih sudionika te mu u tu svrhu dati primjereni rok radi njihova proučavanja i očitovanja na iste. Vidi Sud udruženog rada Hrvatske, ŠZ – 89/78 od 29. ožujka 1978., podatak preuzet od KULENOVIĆ et al., *Komentar ZPP 2011*, op. cit., p. 51.

⁵² JANEVSKI, A. – RAKOČEVIĆ, M., „Ovlašćenje ili dužnost stranaka da raspravljaju pred sudom. Posljedice pasivnosti stranaka u parničnom postupku”, *Zbornik radova Vladavina prava i pravna država u regionu*, Istočno Sarajevo, 2014., p. 339–358.

6. SADRŽAJ NAČELA KONTRADIKTORNOSTI

Sadržaj je načela kontradiktornosti u tome da se svakoj stranci pruži mogućnost da se izjasni o navodima i zahtjevima protivne strane. Samo, u slučaju kada je zakonom određeno, sud je ovlašten odlučiti o zahtjevu iako protivnoj stranci nije bila dana mogućnost da se o istom izjasni. Ono je jedno od osnovnih metodskih načela jer se odnosi na metodu postupanja suda u prikupljanju procesnoga materijala.⁵³ Svakoj se stranci daje mogućnost da poduzima sve one procesne radnje koje može poduzeti i druga parnična stranka. U procesnim radnjama stranke iznose procesnu građu, izražavaju svoje zahtjeve, stavove, prijedloge, činjenice, izjašnjavaju se o relevantnim pitanjima, dakle u postupku izražavaju svoju procesnu volju, disponirajući procesnim ovlaštenjima koja im zakon priznaje. Načelo kontradiktornosti omogućava stranci da se zaštiti od neosnovanih zahtjeva svoga parničnog protivnika, tako što obrazlaže svoje tvrdnje da je njegov zahtjev neosnovan ili da su njegovi navodi netočni. Sadržaj načela kontradiktornosti ne ograničava se samo na pravo tuženoga da se brani, nego ono uključuje i pravo tužitelja da svojim sredstvima nastavi napad povodom tuženikove obrane, a zatim i pravo tuženika da se i dalje očituje i tako ispuni svoju obranu. Na ovaj način, odnosno primjenom načela obostranoga saslušanja, osigurava se stvarna ravnopravnost stranaka u postupku što stvara uvjet za objektivno suđenje. Jedan od bitnih konstitutivnih elemenata prava na pravično suđenje čini zahtjev za jednakošću oružja (*equality of arms*) i pravičnom procesnom ravnotežom (*fair balance*). Ako je tijekom cijeloga postupka strankama podjednako omogućeno izjašnjenje i ako je prilikom donošenja presude sud uzeo u obzir sve ono što su stranke iznijele, to daje garanciju da će se spor valjano i točno riješiti.⁵⁴

7. PROCESNE METODE ZA OSTVARIVANJE NAČELA KONTRADIKTORNOSTI

Suvremeni pravni sustavi počeli su se ograničavati na proklamiranje dužnosti suda da omogući strankama svestrano raspravljanje, a o njihovoj dispoziciji ovisi hoće li se koristiti svojim ovlaštenjima u parnici.⁵⁵ Kod prihvaćanja ovakve koncepcije postavilo se pitanje kako regulirati situaciju odnosno nastaviti postupak kada stranka ne reagira na zahtjeve i navode protivne strane. U teoriji procesnoga prava ponuđena su tri rješenja povodom ovoga pitanja, sva tri temeljena na

⁵³ STANKOVIĆ, G., *Građansko procesno pravo*, Prva sveska, Parnično procesno pravo, VII izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet u Nišu, Centar za publikacije, Niš, 2010. (dalje: STANKOVIĆ, *GPP 2010.*), p. 224.

⁵⁴ Vidi POZNIĆ, B., *Građansko procesno pravo*, peto dopunjeno izdanje, Savremena administracija, 1976. (dalje: POZNIĆ, *GPP 1976.*), p. 160.

⁵⁵ Tako TRIVA – DIKA, *op. cit.*, p. 154.

fikcijama:⁵⁶ 1) sustav afirmativne litiskontestacije 2) sustav negativne litiskontestacije, i 3) sustav neopredijeljenoga stava prema neaktivnosti stranaka.

a. Sustav afirmativne ili pozitivne litiskontestacije

Kod sustava afirmativne litiskontestacije, polazi se od stajališta da neaktivnost stranaka ne smije štetno utjecati na postupak. Manifestirana pasivnost jedne od stranaka ne smije spriječiti rad suda i zaštitu protivnika. U nastojanju da se postigne ravnoteža između dvaju stanovišta koja se donekle međusobno isključuju, s jedne strane, pravilo da se sila ne može prihvatiti kao metoda kojim će se osigurati aktivnost stranaka i, s druge strane, potreba da se sankcionira pasivnost, odnosno da se spriječi zlouporaba procesnih ovlaštenja, u procesnoj teoriji formira se pravilo po kojem stranka koja zauzima pasivan stav samim time priznaje istinitost protivnikovih navoda, a ponekad i osnovanost njegovih zahtjeva, po načelu – *qui tacet consentire videatur*. Dakle, riječ je o fikciji koja je predstavnicima ove teorije nužna kako bi se spriječilo nesavjesno korištenje procesnim ovlaštenjima od strane stranke koja svojom neaktivnošću želi odugovlačiti postupak. Pasivnosti ne treba podilaziti pa je opravdana primjena stare devize *vigilantibus jura* kojom se ostvaruje ekonomičnost postupka bržim i lakšim rješavanjem spora, ali na štetu pravne sigurnosti. Zbog toga se pasivnost pretvara u instrument procesne dispozicije.⁵⁷⁵⁸

b. Sustav negativne litiskontestacije

Sustav negativne litiskontestacije zauzima suprotno stajalište, da stranka svojim propuštanjem izjašnjavanja o navodima i zahtjevima suprotne strane, samim time poriče te navode i zahtjeve. Dakle, ovaj sustav polazi od fikcije da šutnja znači poricanje. Propuštanje se smatra osporavanjem (*qui tacet negare videtur*). Šutnja stranke znači negiranje istinitosti protivnikovih navoda, odnosno osporavanje osnovanosti njegovih zahtjeva. Sud je dužan po pravilima o slobodnoj ocjeni dokaza sam utvrditi važne činjenice i na njih primjeniti materijalno pravo. Na ovaj način udovoljava se jačanju pravne sigurnosti, ali se žrtvuje ekonomičnost postupka. Ovaj sustav prihvaća tezu da pasivnost ne može proizvesti negativne učinke za stranku koja je odlučila imati pasivno držanje.⁵⁹

⁵⁶ Fikcijom se smatraju pravne činjenice za koje se zna da nisu nastale ili da neće nikada nastati, ali se uzima da postoje kako bi nastao, promijenio se ili prestao pravni odnos. Vidi KLARIĆ, P. – VEDRIŠ, M., *Građansko pravo: opći dio, stvarno pravo, obvezno i nasljedno pravo*, XII. neizmijenjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2009, (dalje: KLARIĆ – VEDRIŠ), p. 29–31.

⁵⁷ Usp. TRIVA, S., *Građansko procesno pravo i parnično procesno pravo*, Narodne novine, Zagreb, 1964. (dalje: TRIVA), p. 106–108.; TRIVA – DIKA, *op. cit.*, p. 154–156.; ČIZMIĆ, *Komentar ZPP 2016.*, op. cit., p. 51.

⁵⁸ Ovaj je sustav prihvatio austrijski *Zivilprozessordnung* iz 1895., a preko njega i GRPP iz 1929. godine.

⁵⁹ Ovaj sustav na južnoslavenskome području bio je prihvaćen jedino u srpskome Građanskom postupniku iz 1865. godine koji je za područje Srbije ostao na pravnoj snazi sve do donošenja

c. Sustav neopredijeljenoga stava prema neaktivnosti stranaka

Sustav neopredijeljenoga stava prema neaktivnosti stranaka napušta suprotstavljene stavove afirmativne i negativne liteskontestacije kao neprihvatljive i neopravdane.

Ovaj je sustav prvi u našoj teoriji uveo Triva 1964. godine.⁶⁰ On se ne oslanja ni na kakvu tezu o sadržaju prave volje pasivne stranke. Ovaj sustav u svojoj osnovi ne sadrži tezu prema kojoj bi se trebala pretpostavljati stvarna volja pasivne strane. Propuštanje izjašnjavanja odnosno pasivnost ne znači ni priznavanje, a ni osporavanje. Za stranku koja nije poduzela nikakvu aktivnost u parnici ne zna se što hoće, njezina volja je nepoznata i zbog toga procesnopravno irelevantna. Međutim, procesna situacija stvorena pasivnošću jedne stranke ne bi smjela onemogućiti ostvarivanje zadataka suda da aktivnoj stranci pruži zaštitu. Navodi aktivne stranke ne mogu se smatrati istinitim ili neistinitim samo zato što se protivna stranka o njima nije izjasnila (*qui tacet nihil dicit*). Sud neće prihvatiti pasivno držanje niti kao priznavanje niti kao poricanje činjeničnih navoda, već će primjenom ovoga sustava na temelju rezultata izvedenih dokaza utvrditi činjenično stanje i donijeti meritornu odluku oslanjajući na prijedloge i navode aktivne strane korigirajući ih rezultatima dokazivanja do kojih dođe koristeći se svojim inkvizitornim ovlaštenjima.

d. Bosanskohercegovačko pozitivno procesno pravo o pasivnosti stranaka

Analizirajući odredbe svih procesnih zakona u BiH, može se zaključiti da se ni jedan od njih nije izjasnio ni za jedan od predstavljenih sustava. Prema svim procesnim zakonima nepoduzimanje procesnih radnji koje su vezane za rokove, ročišta ili za određene stadije postupka, može se različito odraziti na položaj stranaka u postupku. Međutim, analizirajući pasivnost stranke isključivo iz kuta njezina odnosa prema navodima i zahtjevima protivne stranke, može se ipak izvesti zaključak da je bosanskohercegovački procesni sustav utemeljen na tezi neodređenoga stava prema pasivnosti stranaka. Ipak, on se ne primjenjuje u svim procesnim situacijama. Važan izuzetak predstavljaju pravila o potpunoj pasivnosti tuženika. Iako ne na izričit način svi procesni zakoni kod donošenja presude zbog propuštanja oslanjaju se na sustav afirmativne liteskontestacije. Kod donošenja presude zbog propuštanja, sud usvaja tužbeni zahtjev zasnivajući svoje uvjerenje samo na navodima aktivne stranke, odnosno tužitelja, pri čemu se ne provodi redovni postupak dokazivanja kako bi provjerio istinitost tih navoda. U ovoj je situaciji sud jedino ovlašten da ispituje je li tužbeni zahtjev očigledno neosnovan odnosno je li tužbeni zahtjev očigledno protivan činjenicama navedenim u tužbi te jesu li činjenice na kojima se temelji tužbeni zahtjev u očiglednoj protivnosti s do-

Zakonika o sudskom postupku u građanskim parnicama iz 1929. godine. Tako je neodazivanje tuženoga na ročište imalo isto značenje kao i izričito osporavanje tužbenih navoda – prešutno osporavanje, pa je zato tužitelj bio dužan dokazivati navedene činjenice. Vidi DELJA, Ž., „Presuda zbog izostanka”, *Pravni život*, 11- 12/1989, p. 1645.

⁶⁰ Vidi TRIVA, *op. cit.*, p. 108.

kazima koje je sam tužitelj predložio ili s činjenicama koje su općepoznate.⁶¹ U svim ostalim slučajevima sud je dužan raspravljati iako jedna od stranaka nema aktivno držanje u parnici, tumačeći ponašanje aktivne stranke i usporedno cijeneći od kakve je važnosti to što je druga strana odlučila da svoju procesno relevantnu volju iskazuje pasivnošću.

Aktivno držanje stranaka u postupku podrazumijeva izvršavanje procesnih dužnosti ili korištenje procesnih ovlaštenja u roku i na način propisan zakonom ili utvrđen odlukom suda. Na aktivno držanje stranke se ne mogu prisiliti, nego je to poželjno i racionalno ponašanje koje doprinosi bržemu i pravilnijemu okončanju postupka. Ako ponašanje stranke nije takvo, potrebno je pronaći metode koje će stranke poticati na aktivno držanje u postupku, a ako i tada aktivnost izostane, potrebno je odrediti kakvo značenje pridati pasivnomu držanju stranke i kako će to utjecati na ishod postupka. U normiranju građanskoga sudskog postupka upravo je to bio i jest jedan od zadataka zakonodavaca u svim suvremenim pravnim sustavima. Iako poželjna, i u načelu korisna, aktivnost stranaka sama po sebi ne mora značiti da je uvijek korisna za postupak jer i aktivno držanje stranke može nepovoljno utjecati na tijek postupka i usmjeriti ga u neželjenu pravcu. To će biti slučaj ako stranka poduzme parničnu radnju što je, u biti, aktivno držanje stranke, ali je poduzeta u situaciji kad takva radnja nije potrebna ili je očito nesvrsishodna i nema izgleda da pozitivno doprinese tijeku i okončanju postupka.⁶² Tada i aktivno držanje stranke djeluje kontraproduktivno, a ponekad je ono zloupotreba procesnih ovlaštenja. Prema tome, samo ono aktivno držanje stranaka u postupku koje je u okviru standarda savjesnoga korištenja procesnim pravima jest držanje koje može pozitivno djelovati na tijek i okončanje postupka.

Osim aktivnoga držanja, pozitivan učinak na okončanje postupka ima i svaka pasivnost koja je izraz disponiranja stranke usmjerenog upravo na okončanje postupka kao posljedicu te pasivnosti. U stvari, tada je pasivnost način izražavanja pravno relevantne volje stranke koja upravo i želi da se postupak okonča odlukom koja će biti donesena kao posljedica njezine pasivnosti. Pasivno držanje stranke u postupku u pravilu djeluje negativno na tijek postupka, ali ono ne mora nužno značiti

⁶¹ Vidi čl. 182. ZPP FBiH. Isto rješenje predviđa čl. 182. ZPP RS. Istovjetne su odredbe čl. 306. ZPP BD te čl. 149. ZPP BiH

⁶² Takvi su npr.: podnošenje prigovora na koje stranka u načelu ima pravo, ali ih podnosi iako zna da prigovor nije osnovan, ali njime dobiva na vremenu; podnošenje protutužbe s ciljem odugovlačenja postupka unatoč izvjesnosti gubitka spora; predlaganje izuzeća za koje stranka zna da nema zakonskih uvjeta; prijedlozi za delegaciju nadležnosti očito bez opravdanih razloga; prijedlog za nagodbu ili medijaciju bez stvarne namjere za postizanjem sporazuma i sl. Kod procjene o eventualnoj zloupotrebi procesnih ovlaštenja u poduzimanja nekih procesnih radnji, sud treba biti krajnje oprezan jer kada stranka ima zakonsko ovlaštenje za poduzimanje te radnje, zakonska je presumpcija da radnju poduzima savjesno, pa kod ocjene o tome postoji li zloupotreba, učešće ima mnogo faktora, a ponajviše motiv, cilj, svijest i znanje o mogućem ishodu radnje i sl., a što je faktičko pitanje različito od slučaja do slučaja. Nesavjesno korištenje procesnih prava može se pojaviti u više oblika: zloupotreba prava na traženje pravne zaštite, nesavjesno korištenje procesnih prava u tijeku postupka i procesne prevare. Više o tome vidi: MULABDIĆ, S., *Građansko procesno pravo*, Tuzla, 2010. (dalje: MULABDIĆ), p. 77–79.

njegovu opstrukciju ili usporavanje. Ponekada i pasivnost stranke može pozitivno doprinijeti postupku jednako kao i aktivno držanje.⁶³ Kada se stranka, disponirajući svojim ovlaštenjima na izbor držanja u postupku, svjesno i voljno drži pasivno u postupku, a zna moguću posljedicu takva držanja, pa se postupak zbog takva držanja i okonča, onda i pasivnost ima pozitivan učinak na trajanje i ishod postupka.

8. PRIMJENA NAČELA KONTRADIKTORNOSTI

Zbog važnosti koju ima u osiguranju procesne ravnopravnosti stranaka u postupku, kao i zbog važnosti za pravilno raspravljanje i odlučivanje, načelo je kontradiktornosti provedeno kroz sve faze postupka. Nizom zakonskih odredbi dana je mogućnost strankama da budu saslušane i da im se pruži mogućnost da se izjasne o navodima i zahtjevima protivne strane, da ispune svoje stavove protiv stavova protivnika, a i suda kao trećega subjekta.

Da bi se osiguralo načelo kontradiktornosti u fazi priprema za glavnu raspravu, jedan je od uvjeta da se dostavljanje pismena i podnesaka izvrši na zakonit način dostave strankama u postupku. Nadalje, sud je dužan tužbu s prilogima dostaviti tuženom na obvezni odgovor da bi se mogao izjasniti o tužbenome zahtjevu i pripremiti za pripremno ročište odnosno ročište za glavnu raspravu. U vezi s time odredbom čl. 334. st. 5. ZPP FBiH⁶⁴ propisana je obveza stranaka da podneske s prilogima koje treba dostaviti protivnoj strani predaju sudu u dovoljnome broju primjeraka za sud i protivnu stranu. Primjena načela kontradiktornosti postoji i u situaciji kad se u parnici pojavi umješač čiji se podnesak mora dostaviti objema parničnim strankama, ako su umješači imali izjašnjenje u vidu podnesaka tijekom postupka. Ako je izjava umješača dana na ročištu na kojem nije bila nazočna jedna od stranaka, treba joj se dostaviti prijepis tog dijela zapisnika.⁶⁵

Na pripremnom ročištu primjena načela kontradiktornosti u prvom se redu osigurava urednom dostavom poziva parničnim strankama na pripremno ročište. Urednim pozivom smatra se poziv dostavljen po pravilima osobne dostave, s upozorenjima na posljedice izostanka ročišta⁶⁶ te onaj koji je pravodobno dostavljen.

⁶³ Ovdje se radi o situacijama kada svojevolumino pasivno držanje stranke dovodi do okončanja postupka (ali ne uvijek meritornom odlukom o tužbenome zahtjevu), a do okončanja moglo je doći i aktivnom radnjom, npr. tužitelj svjestan da će izgubiti parnicu svojevolumino propusti pristupiti na ročište (pasivno držanje), a mogao je i povući tužbu (aktivno držanje), a posljedica je ista – tužba je povučena, odnosno smatra se povučenom; ili da stranka svojevolumino propusti na poziv suda dopuniti žalbu (pasivno držanje) pa je sud odbaci, a mogla je žalbu povući (aktivno držanje), a posljedica je ista. Ostaje postojati pobijana odluka.

⁶⁴ Istovjetna je odredba čl. 334. st. 5. ZPP RS te odredbe čl. 72. st. 6. ZPP BD i čl. 274. st. 5. ZPP BiH.

⁶⁵ Vidi čl. 369. st. 4. ZPP FBiH, čl. 369. st. 4. ZPP RS, 173. st. 4. ZPP BD, 306. st. 4. ZPP BiH.

⁶⁶ U tom je smislu i starija sudska praksa: „Neće se, međutim, smatrati da je tužitelj bio uredno pozvan, ako u pozivu za glavnu raspravu nije bio upozoren na navedenu posljedicu zbog izostanka s ročišta“. Vidi VSH, Gzz-37/92 od 15. prosinca 1992, podatak kod ČIZMIĆ, *Komentar ZPP 2016.*, op. cit., p. 332.

U praksi to znači da se strankama treba ostaviti dovoljno vremena za pripremanje i poduzimanje određenih procesnih radnji.

Sam postupak na pripremnom ročištu se vodi po načelu kontradiktornosti. Sud je dužan omogućiti tužitelju da u tijeku usmenoga izlaganja tužbe iznosi sve pravno relevantne činjenice na kojima temelji postavljeni zahtjev i predlože sve dokaze kojima se utvrđuju te činjenice te da iznese i one elemente procesne građe koje nije iznio odnosno predložio u tužbi. Nakon toga sud je dužan omogućiti tuženiku da usmeno izloži svoj odgovor na tužbu,⁶⁷ da iznese sve činjenice na kojima zasniva svoje navode, predloži svoje dokaze kojima se utvrđuju te činjenice i, ako je potrebno, omogućiti, kako tužitelju tako i tuženom, razjašnjenja svojih navoda i prijedloga.

Premda odredbe ranijih procesnih zakona prema kojima je sud, kad dopusti preinaku tužbe, bio dužan ostaviti tuženiku vrijeme potrebno da se može pripremiti za raspravljavanje po preinačenoj tužbi ako za to nije imao dovoljno vremena kao i kad tuženik koji se ne protivi preinaci to zatraži radi pripremanja, nisu našle svoje mjesto u novim procesnim bosanskohercegovačkim zakonima, praksa je sudova da se ono, na zahtjev tuženika, u situaciji kada tužitelj na pripremnome ročištu želi preinačiti tužbeni zahtjev, odgodi na rok od 30 dana radi davanja pismenoga odgovora na tužbu kao da se radi o novoj tužbi, što u biti preinačena tužba i jest.⁶⁸ Na ovaj se način udovoljava načelu kontradiktornosti koje zahtijeva da se tuženomu ostavi potrebno vrijeme za pripremu za raspravljavanje o novome zahtjevu i za pribavljanje eventualno novih dokaza. Nadalje, premda novim bosanskohercegovačkim procesnim zakonima nisu preuzete ni odredbe ranijih procesnih zakona prema kojima je sud bio dužan u situaciji kada je tužba preinačena na ročištu na kojem tuženik nije nazočan, odgoditi ročište i dostaviti tuženiku prijepis zapisnika s toga ročišta, praksa je sudova ako je tužba preinačena na pripremnome ročištu kao i na ročištu za glavnu raspravu na kojem tuženik nije prisutan, da odgodi ročište i dostavi tuženiku prijepis zapisnika s toga ročišta, kako bi mu omogućio da se izjasni o preinaci. Držimo da bi u protivnome, ako sud ne bi odgodio ročište te zaključio glavnu raspravu, tuženiku oduzeo mogućnost raspravljanja pred sudom.⁶⁹

⁶⁷ „Time što je u pisanom odgovoru na tužbu tuženik osporio osnovanost i visinu tužbenog zahtjeva, on se nije upustio u raspravljavanje o glavnoj stvari, jer pripremno ročište, odnosno prvo ročište za glavnu raspravu ako pripremno ročište nije održano, počinje izlaganjem tužbe nakon toga tuženik iznosi odgovor na tužbu.” Vidi VS, Rev 458/06 od 7. lipnja 2007. – IO 1/07-246, podatak preuzet od GRBIN, *ZPP, op. cit.*, p. 339.

⁶⁸ Vidi KULENOVIĆ et al., *Komentar ZPP 2011.*, p. 148.

⁶⁹ U tome pravcu i starija sudska praksa: „Kad je tužba preinačena na ročištu na kojem tuženik nije prisutan, pa sud umjesto da podgodi ročište i dostavi mu prijepis zapisnika s toga ročišta zaključí glavnu raspravu, tuženiku je takvim nezakonitim postupanjem oduzeta mogućnost da raspravlja pred sudom.” Vidi VS, Gž 1488/79 od 16. listopada 1979. – PSP 16/200, podatak preuzet od GRBIN, *ZPP, op. cit.*, p. 242.

„Kad je tužba preinačena na ročištu na kojem tuženik nije prisutan pa sud zaključí glavnu raspravu a da nije prethodno odgodio pripremno ročište i dostavio tuženiku prijepis zapisnika, tuženiku je takvim nezakonitim postupanjem oduzeta mogućnost da raspravlja pred sudom.” Vidi VS, Rev 2015/94 od 4. srpnja 1996. – IO 1/1997-94, podatak preuzet od GRBIN, *ZPP, op. cit.*, p. 245.

Načelo kontradiktornosti, zajedno s načelom usmenosti, neposrednosti i javnosti, posebno je izraženo na glavnoj raspravi, gdje sud na temelju kontradiktornoga raspravljanja lakše dolazi do podloge na kojoj će zasnovati svoju odluku. Pravo na održavanje kontradiktorne rasprave jedno je od temeljnih ljudskih prava sadržanih u čl. 6. Konvencije, kao poseban aspekt širega načela saslušanja stranaka. Sud mora održati raspravu na način koji će strankama omogućiti da se izjasne odnosno da iznesu svoje stavove protiv stavova svoga parničnog protivnika i suda. Međutim, pravo na izjašnjavanje ne može se iskoristiti ako se ne osigura da stranka bude uredno obaviještena o procesnim radnjama o kojima se ima pravo izjasniti, pa je u tome smislu nužno i pravo na ostvarivanje toga prava. Procesni institut koji jamči ovo pravo, odnosno kojim se osigurava primjena načela kontradiktornosti jest uredno i pravodobno pozivanje. Iako ni kod odredaba o određivanju ročišta za glavnu raspravu zakonodavac nije izričito odredio da se glavna rasprava treba odrediti tako da strankama ostane dovoljno vremena za pripremanje, a najmanje osam dana od prijema poziva, kao što je to bio slučaj u ranijim procesnim zakonima, držimo da sud treba voditi računa o tome da strankama ostavi dovoljno vremena za pripremu jer bi u protivnome stranka bila onemogućena da raspravlja pred sudom.⁷⁰ Uz uredno pozivanje načelo kontradiktornosti izražava se i dostavljanjem pripremnih podnesaka, čime se stranici omogućava da se upozna i izjasni o podnescima koje je u spis priložila protivna stranka,⁷¹ te davanjem mogućnosti tužitelju da izloži sva bitna pitanja iz tužbe uključujući izvođenje dokaza čitanjem isprava, a potom tuženiku da ukratko izloži odgovor na tužbu uključujući izvođenje dokaza čitanjem isprava i da daje odgovor na bitne navode tužitelja. Ono također podrazumijeva jamstvo dokaza.

Pravo na pravično suđenje pored izričito predviđenih jamstava poštenoga postupka, sadrži i implicitna jamstva koja su nastala kroz praksu Europskoga suda za ljudska prava (dalje: ESLJP). Rukovođen idejom o vladavini prava koja ima posebnu važnost području procesnoga prava, ESLJP je kao sastavni element prava na pravično suđenje ustanovio i pravo na obrazloženu sudsku odluku. Tako, pravu stranke da bude saslušana u postupku zajamčenim čl. 5. ZPP FBiH, i pravu na pravičan postupak zajamčenim čl. 6. Konvencije, odgovora obveza suda da obrazloži

⁷⁰ Tako je prema stajalištu starije sudske prakse stranka bila onemogućena raspravljati pred sudom ako joj kod zakazivanja ročišta za glavnu raspravu nije bio ostavljen rok od osam dana od primitka poziva na ročište: „Pri zakazivanju ročišta za glavnu raspravu sud je dužan ostaviti stranci rok od osam dana od dana primitka poziva na ročište jer u protivnome onemogućuje raspravljanje pred sudom.” Vidi OS u Sisku, Gž. 977/90 od 13. kolovoza 1990. – PSP 48/91, podatak preuzet od GRBIN, *ZPP, op. cit.*, p. 430. – 434.

⁷¹ „Sud čini povredu odredaba parničnog postupka time što stranci nije dana mogućnost da raspravlja pred sudom jer joj nisu dostavljene na izjašnjenje isprave koje je u spis priložila protivna strana.” Vidi Privredni sud Hrvatske, Pž – 241/91 od 11. veljače 1992. KULENOVIĆ et al., *Komentar ZPP 2011. op. cit.*, p. 51.

„Stranci je onemogućeno raspravljanje pred sudom ako se nije mogla izjasniti o ispravama koje je njezin protivnik uz podnesak dostavio sudu.” Vidi PSH, Pž 241/91 od 11. veljače 1992., PSP 52/181, podatak preuzet od GRBIN, *ZPP, op. cit.*, p. 432.

presudu. U pravnoj se teoriji navodi da obrazloženje sudske odluke treba pružiti odgovor na dva zahtjeva.⁷² S jedne strane, obrazloženje treba pokazati da se volja suda izražena u određenoj presudi poklapa s voljom izraženom na apstraktan način u zakonu. S druge strane, obrazloženje omogućava kontrolu logičkoga procesa pomoću kojega je sud došao do odluke, i u krajnjoj liniji, ispitivanje jesu li zaključci odluke istovjetni zakonu i logici.⁷³ Postojanje obrazloženja sudske odluke logična je posljedica načela ocjene dokaza po slobodnome sudačkom uvjerenju po kojem se logička i psihološka ocjena izvedenih dokaza vrši nezavisno od zakonskih pravila o vrijednosti pojedinih dokaza, uz obvezu suca da u obrazloženju navede razloge kojima se rukovodio prilikom donošenja odluke.⁷⁴ Sud je u obrazloženju svoje odluke dužan navesti jasne, dovoljne i razumljive razloge⁷⁵ na kojima zasniva svoju odluku, čime se daje garancija stranci da je sud razmotrio njezine navode i dokaze koje je istakla u postupku te istovremeno omogućava stranci da instruiira svoj pravni lijek.⁷⁶ Nije dovoljno da se u sudskoj odluci samo navedu argumenti stranaka⁷⁷ i sadržaj izvedenih dokaza, nego postoji obveza redovnoga suda da u obrazloženju presude opiše proces pojedinačne ocjene dokaza, dovede svaki ocijenjeni dokaz u vezu s drugim dokazima i izvede zaključak o dokazanosti određene činjenice. Ovo ujedno predstavlja i okvir u kojem se treba kretati kod provjere

⁷² Vidi VASILJEVIĆ, T., *Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ*, treće izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Savremena administracija, Beograd, 1981. (dalje: VASILJEVIĆ), p. 412.

⁷³ Vidi ILIĆ, G. P., „Pravo na obrazloženu sudsku odluku”, *Crimen (II)*, 2/2011. (dalje: ILIĆ), p. 227–244.

⁷⁴ Vidi MARKOVIĆ, B., *Udžbenik krivičnog srpskog postupka s obzirom na projekat krivičnog postupka za Kraljevinu SHS*, Beograd, 1926. (dalje: MARKOVIĆ), p. 261–262.

⁷⁵ „Ustavni sud smatra da su u konkretnom slučaju redovni sudovi, na osnovu relevantnih odredaba zakona, utvrdili da je tužbeni zahtjev apelanata neosnovan, pri čemu su u odlukama dali jasna i detaljna obrazloženja za ovakav zaključak, koja, prema mišljenju Ustavnog suda, ne ukazuju na bilo kakvu proizvoljnost u odlučivanju. U kontekstu navedenog, Ustavni sud zapaža da su redovni sudovi u svojim odlukama dali ocjenu svih provedenih dokaza kako onih koje su predložili apelanti, tako i dokaza tuženog. Naime, sudovi su nesporno utvrdili da tuženi u spornom periodu, koji je relevantan za primjenu člana 143. ZOR-a, nije primio druga lica iste struke kao i apelanti. Zbog toga se ovaj predmet u bitnom razlikuje od predmeta br. AP 1093/07, jer je tuženi dokazao da

osporavana rješenja nisu donesena suprotno odredbama člana 143. ZOR-a. Iz navedenog proizlazi da procjena dokaza u osporenoj odluci nije bila očigledno proizvoljna, niti je dokazni postupak zloupotrijebljen na štetu apelanata, u smislu prava na pravičan postupak, niti je apellantima tokom postupka nametan bilo kakav pretjeran teret u smislu dokazivanja svojih navoda.” Vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, br. AP - 2074/07 od 24. rujna 2010. godine, objavljenu u *Službenom glasniku Bosne i Hercegovine*, br. 48/11.

⁷⁶ Vidi ČIZMIĆ, *Komentar ZPP 2016.*, op. cit., p. 530.

⁷⁷ „Obrazloženje u kojem sudovi samo konstatiraju da *nisu mogli pouzdano utvrditi* odlučnu činjenicu da je tužitelj bio u stanju posljednjeg posjeda, ne obrazlažući detaljnije na osnovu čega su stekli takav utisak, odnosno proces ocjene tih dokaza, kako to zahtijeva princip slobodne ocjene dokaza, ne zadovoljava zahtjev za brižljivu i savjesnu ocjenu dokaza.” Vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine br. AP - 2348/05 od 20. listopada 2006. godine, objavljenu u *Službenom glasniku Bosne i Hercegovine*, br. 9/07.

je li obrazloženje dovoljno određeno.⁷⁸ Dosljedna primjena ovoga prava stranke štiti od arbitrarnosti suda prilikom odlučivanja o njihovim pravima i obvezama.⁷⁹

⁷⁸ Tako i detaljnije o tome kod MARIĆ, S. – DANILOVIĆ, E. – HULUSIJA, E. – MRDOVIĆ, F., „Pravo na obrazloženu odluku u praksi Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine”, Pravni forum za Bosnu i Hercegovinu *Pravo na obrazloženu sudsku presudu – Obvezni standardi u sudskim postupcima*, Zbornik radova, Sarajevo, 2018., p. 179–217.

⁷⁹ U tome pravcu i sudska praksa Ustavnog suda Bosne i Hercegovine: „Pošto su nadležni redovni sudovi u postupku po apelantovoj tužbi proveli temeljit dokazni postupak koji je uključivao i angažiranje vještaka financijske struke, te utvrdili činjenično stanje, pa primjenom relevantnih odredaba zakona zaključili da odbiju apelantov tužbeni zahtjev, nema naznaka da su redovni sudovi proizvoljno primijenili zakon.” Vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, br. U 100/03 od 28. svibnja 2004. godine, objavljenu u *Službenom glasniku Bosne i Hercegovine*, br. 34/04.

„Proizvoljnim tumačenjem prava i arbitrarnim odbijanjem da primijeni obavezno pravno shvaćanje Građanskog odjeljenja tog suda Vrhovni sud je povrijedio apelantino pravo na pravično suđenje zaštićeno članom II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine, odnosno članom 6. stav 1. Evropske konvencije.” Vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine br. AP 2141/05 od 20. listopada 2006. godine, objavljena u *Službenom glasniku Bosne i Hercegovine*, br. 12/07.

„Ustavni sud zaključuje da postoji povreda prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije kada je Kantonalni sud u osporenoj odluci proizvoljno primijenio materijalno pravo na apelantovu štetu primjenjujući odredbu koja nije bila na pravnoj snazi tj. odredbu člana 23. stav 2., u vezi sa članom 27. stav 3. Uredbe, odnosno da je arbitrarno obrazložio stav vezano za nastupanje zastare vođenja disciplinskog postupka.” Vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, br. AP-2540/18 od 11. ožujka 2020.

„Ustavni sud zaključuje da je u parničnom postupku u kojem su donesene osporene odluke povrijeđeno apelantovo pravo na pravično suđenje iz članka II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i članka 6. stavak 1. Europske konvencije kada su redoviti sudovi zaključujući da je ništav ugovor o doživotnom uzdržavanju proizvoljno primijenili odredbe čl. 139. ZN i 103. ZOO prilikom utvrđivanja postojanja potrebe za uzdržavanje primateljice uzdržavanja pri čemu su zanemarili jasne odredbe ugovora o doživotnom uzdržavanju, što je dovelo do toga da se predmetni postupak ne može smatrati pravičnim u smislu standarda prava na pravično suđenje.” Vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, br. AP-855/18 od 17. prosinca 2019. godine.

„Ustavni sud zaključuje da je osporenim presudom povrijeđeno apelanta pravo na pravično suđenje iz članka II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine kada je odluka o utvrđivanju ništavosti ugovora o prodaji sporne nekretnine prema odredbama članka 19. st. 1. i 2. i članka 23. ZPN i prema Odluci rezultat proizvoljnosti kako u utvrđivanju činjenica tako i primjene relevantnih pozitivno pravnih propisa.” Vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, br. AP-379/17 od 4. listopada 2019. godine.

„Ustavni sud zaključuje da postoji povreda prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije kada osporena odluka ne sadrži jasno, precizno i zadovoljavajuće obrazloženje u pogledu relevantnih činjenica u konkretnom predmetu, što ukazuje na proizvoljnost u postupanju redovnog suda.” Vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, br. AP-4806/17 od 19. rujna 2019. godine.

„Ustavni sud zaključuje da je predmetnom postupku povrijeđeno pravo apelanta na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije, zbog arbitrarne primjene materijalnog prava (odredbi ZIP-a) budući da Sud BiH nije mogao u predmetnom parničnom postupku vezanom za utvrđivanja nedopuštenosti izvršenja u pogledu prinudne naplate sudskih penala razmatrati prigovore kojim se zapravo osporava valjanost izvršnog naslova tj. pravomoćnog rješenja kojim je utvrđena obaveza uplate penala.” Vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, br. AP-2907/17 od 11. lipnja 2019. godine.

Samo potpuno, određeno i jasno obrazložene sudske odluke strankama će pružiti pouzdanu osnovu za izjavljivanje učinkovitoga pravnog lijeka, odnosno dosljednu realizaciju njihova prava na žalbu te istodobno omogućiti žalbenomu sudu da izvrši stvarnu kontrolu sudskih odluka koje su predmet preispitivanja.

Zbog toga su sudovi u obrazloženju svojih odluka, rukovođeni načelom slobodne ocjene dokaza, gdje vrijednost pojedinih dokaza nije unaprijed određena ni u kvantitativnome ni u kvalitativnome smislu, uvijek dužni navesti razloge kojima su se rukovodili prilikom njihova donošenja.⁸⁰ Logično je da se ti razlozi trebaju

„Ustavni sud zaključuje da postoji kršenje prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije kada je Vrhovni sud u osporenoj odluci proizvoljno primijenio materijalno pravo konstatujući da je osnovan prigovor zastare potraživanja naknade štete u smislu odredbi člana 376. ZOO u konkretnom slučaju u kojem su apelantu pravosnažnim rješenjem o eksproprijaciji ekspropisane predmetne nekretnine, koje nikada nije stavljeno van snage, niti je sklopljen sporazum o isplati naknade za te nekretnine.” Vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, br. AP-2922/17 od 11. lipnja 2019. godine.

⁸⁰ „Razlozi drugostupanjske presude uopće ne sadrže stav spram pravnog stanovišta prvostupanjskog suda o postojanju odštetne odgovornosti drugotuženog, budući da je drugostupanjski sud postojanje odštetne odgovornosti drugotuženog raspravio isključivo sa stanovišta ugovorne odgovornosti drugotuženog za štetu, ali ne i sa stanovišta njegove vanugovorne odštetne odgovornosti. Zbog navedenog propusta pobijana presuda ne sadrži stvarne i pravne razloge koji su trebali predstavljati osnov za donošenje zakonite i pravilne odluke. Pravo na obrazloženje sudske odluke i prema praksi Evropskog suda predstavlja element prava na pravično suđenje, jer se time omogućava provjera da li je provedeno suđenje bilo pravično i omogućava stranci da na temelju obrazloženja sazna za razloge odluke i na osnovu toga adekvatno instruiira svoje pravne lijekove.” Vidi Presudu Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine br. 43 0 Ps 004476 17 Rev 2 od 22. lipnja 2017. godine.

„Osnovano revident navodi u reviziji da su nižestupanjski sudovi, suprotno odredbi člana 8. ZPP, izvršili fragmentarnu ocjenu sadržaja točke Ad-3 vansudske nagodbe, propuštajući da ocijene dio teksta, koji glasi: ‘oštećenik pristaje na povrat realnog iznosa naknade koju je po ovom sporazumu primio, a naknadno se utvrdi da mu stvarno ne pripada zbog postojanja njegove odgovornosti ili suodgovornosti za nastali štetni događaj’. Revident je tijekom prvostupanjskog postupka, kao i u svojoj žalbi, detaljno ukazao na navedeni sadržaj točke Ad-3 vansudske nagodbe, na kome je i temeljio svoj zahtjev, ali je drugostupanjski sud propustio da u obrazloženju svoje odluke cijeni taj žalbeni navod, nepravilno primjenjujući odredbu člana 231. ZPP. Na taj način povrijeđeno je pravo revidenta na obrazloženu sudsku odluku, kao element prava na pravično suđenje. Sudovi imaju diskrecionu ocjenu u vezi s tim koje će argumente i dokaze prihvatiti u određenom predmetu, ali istovremeno imaju i obavezu da obrazlože svoju odluku i navedu jasne i razumljive razloge na kojima su tu odluku zasnovali.” Vidi Presudu Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine br. 63 0 P 013484 12 Rev od 26. studenoga 2013. godine.

„Ustavni sud zaključuje da postoji povreda prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije u situaciji kada Vrhovni sud nije jasno i razložno obrazložio svoju odluku, odnosno, nije obrazložio razloge iz kojih bi bilo vidljivo zašto je odstupio od ranije prakse prema kojoj službenici CSB nisu zasnovali radni odnos rješenjem FMUP-a.” Vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine br. AP-1959/16 od 11. svibnja 2018. godine.

„Postoji povreda prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine u situaciji kad je sud proizvoljno primijenio pozitivnopravne propise tako da je, odlučujući u postupku po žalbi, donio odluku o prvobitnom, a ne o konačno opredijeljenom tužbenom zahtjevu i kad iz izreke i obrazloženja presude nije vidljivo da li je sud djelomično ili u cijelosti

odnositi na najbitnije argumente stranaka, bez obzira na to jesu li ti argumenti materijalnopravne ili procesnopravne naravi.

Presudom sud odlučuje o zahtjevu koji se tiče glavne stvari i sporednih traženja. Ako postoji više zahtjeva, sud će o svim tim zahtjevima odlučiti jednom presudom.⁸¹ Zakonodavac je propisao obvezan sadržaj presude pa tako pismeno izrađena presuda mora imati uvod, izreku, obrazloženje i uputstvo o pravu na izjavljivanje pravnoga lijeka protiv presude.⁸² Nadalje je propisao što treba sadržavati svaki od navedenih dijelova presude.⁸³ Ove odredbe imaju kongentan karakter, što ima za posljedicu da izostanak nekog od sastavnih dijelova u nekoj od navedenih dijelova sadržaja presude presudu čini nevaljanom. Donošenje i pisana izrada presude predstavlja dužnost suda u parničnome postupku. Prilikom donošenja i pismene izrade presude sud mora uzeti u obzir sve podneske stranaka, odmjeriti njihovu relevantnost i utvrditi one koji su bitni za odluku u obrazloženju presude. Prema tome, sud je u obrazloženju presude dužan izložiti zahtjeve stranaka i dokaze koje su izveli, koje je od tih činjenica sud utvrđivao, zašto i kako ih je utvrdio, a ako ih je utvrdio dokazivanjem, koji su dokazi izvedeni te kako ih je ocijenio. Sud je dužan posebno navesti koje je odredbe materijalnoga prava primijenio odlučujući o zahtjevima stranaka te izjasniti se, ako je to potrebno, i o stavovima stranaka o pravnoj osnovi spora, te o njihovim prijedlozima i prigovorima o kojima nije dao svoje razloge u odlukama koje je već donio tijekom postupka.⁸⁴

udovoljio postavljenom tužbenom zahtjevu, niti su u tom pogledu dati razlozi u obrazloženju osporene odluke.” Vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine br. AP - 2089/05 od 16. siječnja 2007. godine, objavljenu u *Službenom glasniku Bosne i Hercegovine*, br. 34/07.

„Ustavni sud zaključuje da postoji kršenje prava apelanta na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije u situaciji kada su redovni sudovi propustili da prigovor apelanata u vezi sa nedostatkom aktivne legitimacije i postojanjem pravnog interesa na strani tužitelja, kao bivših dioničara apelanta Poljooprema, ispituju u skladu sa standardima prava na pravično suđenje koji su ih obavezivali da daju logične i uvjerljive razloge, koji bi ukazali da tužitelji zaista imaju pravni interes za utvrđivanje ništavosti ugovora o kupoprodaji predmetnih nekretnina i brisanje upisa prava vlasništva apelanta Mallain u zemljišnim knjigama.” Vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine br. AP-2321/18 od 11. ožujka 2020. godine.

⁸¹ Vidi čl. 176. ZPP FBiH. Istovjetne su odredbe čl. 176. ZPP RS, čl. 300. ZPP BD i čl. 143. ZPP BiH.

⁸² Vidi čl. 191. st. 1. ZPP FBiH. Istovjetne su odredbe čl. 191. st. 1. ZPP RS, čl. 311. st. 1. ZPP BD, 158. st. 1 ZPP BiH.

⁸³ Vidi čl. 191. st. 2., 3. i 4. ZPP FBiH. Istovjetne su odredbe čl. 191. st. 2., 3. i 4. ZPP RS, čl. 311. st. 2., 3., 4. i 5. ZPP BD, čl. 158. st. 2., 3. i 4. ZPP BiH.

⁸⁴ Vidi čl. 191. st. 4. ZPP FBiH. Istovjetne su odredbe čl. 191. st. 4. ZPP RS, čl. 311. st. 4. i 5. ZPP BD, čl. 158. st. 4. ZPP BiH.

Obrazloženje presude bitan je sadržaj sudske odluke te mora sadržavati opis činjeničnog stanja utvrđenog na osnovi ocjene dokaza, činjenice koje su stranke iznijele i dokaze koje su predložile, na koji način i ocjenom kojih dokaza je sud utvrdio odlučne činjenice, a ako ih je utvrđivao na osnovu dokaza, u obrazloženju je bitno navesti razloge zbog kojih je određenim dokazima povjerovao, a zbog čega druge dokaze smatra neuvjerljivim. Također, sud je dužan iznijeti razloge zbog kojih je na utvrđeno činjenično stanje primijenio određeni pravni propis.

Dakle, zadatak je obrazloženja objasniti razloge zbog kojih je sud donio odluku sadržanu u izreci presude te na taj način pružiti nužnu podlogu za kontrolu rada suda koju vrši instancijski sud odlučujući povodom uloženoga pravnog lijeka.⁸⁵ Navedena zakonska odredba ima kongentan karakter, što znači da je sud dužan u obrazloženju presude ispuniti svaku od navedenih zadaća. Treba istaknuti da ne postoji obveza suda na izjašnjavanje o argumentima koji nisu imali utjecaja na donošenje odluke. Obveza suda da ispuni svoju zadaću za obrazloženjem presude provodi se u nekoliko uzastopnih faza. Kao prvo, sud mora biti upoznat sa svim podnescima stranaka, mora ih pročitati, saslušati. Ako utvrdi da prigovori stranaka nemaju nikakve veze s predmetom spora ili da predstavljaju zloupotrebu procesnih ovlaštenja, sud nije dužan obrazlagati ih, već ih može samo navesti. Sud je dalje dužan utvrditi jesu li tvrdnje stranaka dopuštene pa će ispitati pravodobnost zahtjeva, prihvatljivost dokaza i sl. Kad utvrdi da su prigovori stranaka prihvatljivi, sud će razmotriti jesu li relevantni za predmetni spor. Nadalje, kad utvrdi da su tvrdnje stranaka prihvatljive i bitne za odlučivanje o predmetu spora, u obrazloženju presude dužan je navesti razloge presude. Uvjet za obrazloženje presude ujedno predstavlja i najvažniju obvezu suda.⁸⁶ U svakome predmetu sud se treba rukovoditi načelom da strane u postupku moraju biti sposobne shvatiti osnovne razloge za odluku kako bi mogle, ako se ukaže potreba za tim, djelotvorno se žaliti na nju. Može se zaključiti da dovoljno jasno obrazloženje sudske odluke omogućava strankama uspješno ostvarivanje prava na ulaganje pravnoga lijeka, odnosno razlozi i pravni zaključci na kojima se zasniva određena sudska odluka mogu se pravilno ispitati samo ako je sud koji je tu odluku donio dao razumljivo, potpuno i logično obrazloženje. Zbog toga je postupanje suda prilikom obrazlaganja donesene odluke u izravnoj vezi s ostvarivanjem prava stranke koja nije zadovoljna donesenom odlukom da istu efikasno osporava u postupku pred sudovima viših instancija.

U tijeku instancijskoga postupka mogućnost stranke da se izjasni o zahtjevima i navodima suprotne stranke sadržana je u odredbi čl. 214. ZPP FBiH⁸⁷ po kojoj prvostupanjski sud primjerak pravodobne, potpune i dopuštene žalbe treba dostaviti protivnoj stranci, a koja može nakon toga u roku od osam dana od primitka žalbe podnijeti sudu pismeni odgovor na žalbu, nakon čega će primjerak odgovora na žalbu biti dostavljen žalitelju, kao i u pozivanju na drugostupanjsku usmenu raspravu. Žalba je dvostrani pravni lijek pa je dužnost suda da žalbu dostavi protivnoj stranci koja ima pravo podnijeti odgovor na žalbu. Utvrđivanjem prava na odgovor na žalbu ustanovljeno je pravo protivne stranke da se izjasni o navodima

Presuda ŽS u Varaždinu, Gž 423/06 od 25. travnja 2006. – IO 2/06-255, podatak preuzet od GRBIN, ZPP, op. cit., p. 399.

⁸⁵ *Ibid*, p. 530

⁸⁶ Vidi GALIČ, A., *Ustavno civilno procesno pravo: ustavna procesna jamstva, ustavna pritožba – meje preizkusa in postopek*, GV Založba, Ljubljana, 2004., p. 281–282.

⁸⁷ Istovjetna je odredba čl. 214. ZPP RS, čl. 334. ZPP BD, čl. 181. ZPP BiH.

žalbe, ustanovljeno je dakle pravo na raspravljanje i u toj fazi postupka. Stoga će prvostupanjski sud počiniti povredu odredaba parničnog postupka iz čl. 227. st. 1. t. 2. ZPP FBiH kad propusti dostaviti protivnoj stranci žalbu na odgovor jer je na taj način onemogućuje da raspravlja o navodima žalbe koje joj pravo postupovne odredbe priznaju.

Načelo kontradiktornosti izraženo je i u postupku revizije, gdje protiv pravomoćne presude donesene u drugome stupnju stranke mogu izjaviti reviziju. Tako je odredbom čl. 245. ZPP FBiH⁸⁸ propisano da će prvostupanjski sud primjerak pravodobne i potpune revizije dostaviti protivnoj stranci, koja može u roku od osam dana podnijeti odgovor na reviziju. Načelo kontradiktornosti dolazi do izražaja i kod ponavljanja postupka, gdje je sud dužan, ako ne odbaci prijedlog za ponavljanje postupka, isti dostaviti protivnoj stranci koja ima pravo u roku od 15 dana odgovoriti na prijedlog.

9. Odstupanja od načela kontradiktornosti

Iako je načelo kontradiktornosti provedeno kroz čitav postupak, zakonodavac je u pojedinim procesnim situacijama, ponajviše iz razloga ekonomičnosti, predvidio izvjesna odstupanja od ovoga načela. U tim slučajvima sud donosi odluku iako drugom parničaru nije pružio mogućnost da se izjasni o navodima, prijedlozima i zahtjevima svoga parničnog protivnika, ali takva odstupanja ne ograničavaju osnovno pravo stranke da se izjasni o predmetu spora i brani od neosnovanih zahtjeva. Do odstupanja od ovoga načela dolazi kada sud tijekom prethodnoga ispitivanja tužbe donosi odluku o svojoj mjesnoj ili stvarnoj nenadležnosti samo na osnovi navoda iznesenih u tužbi,⁸⁹ zatim u postupku rješavanju sukoba nadležnosti odlučuju se bez omogućavanja strankama da u njemu sudjeluju,⁹⁰ ali stranke će moći tijekom parnice isticati svoje prigovore nenadležnosti u fazama u kojima su s obzirom na vrstu nenadležnosti na to ovlaštene. U postupku povodom prijedloga za osiguranje dokaza sud može odlučiti o prijedlogu i bez prethodnoga očitovanja protivnika, ako postoji opasnost za osiguranje dokaza,⁹¹ a može u izuzetnim slučajevima odrediti da izvođenje dokaza započne i prije nego što se rješenje kojim se prihvaća prijedlog za osiguranje dokaza dostavi protivniku. Jedan od izuzetaka je i taj da u postupku određivanja mjera osiguranja, sud može, na prijedlog predlagatelja osiguranja, odrediti privremenu mjeru osiguranja bez prethodnoga obavještenja i saslušanja protivnika pod uvjetom da predlagatelj učini da je mjera utemeljena

⁸⁸ Isto rješenje predviđa odredba čl. 245. ZPP RS, 367. ZPP BD, čl. 212. ZPP BiH.

⁸⁹ Vidi čl. 67. st. 2. ZPP FBiH. Istovjetne su odredbe čl. 67. st. 2. ZPP RS, čl. 190. st. 2. ZPP BD, čl. 34. st. 2. ZPP BiH.

⁹⁰ Vidi čl. 22. ZPP FBiH i čl. 22. ZPP RS.

⁹¹ Vidi čl. 172. st. 2. ZPP FBiH. Istovjetne su odredbe čl. 172. st. 2. ZPP RS, čl. 296. st. 2. ZPP BD, čl. 139. st. 2. ZPP BiH.

i hitna i da bi se drugačijim postupanjem izgubila svrha mjere osiguranja.⁹² Do odstupanja dolazi i kada sud odlučuje o povratu u prijašnje stanje bez održavanja ročišta u situaciji kada su činjenice na kojima se prijedlog temelji općepoznate⁹³ te kada odlučuje o zahtjevu stranke za naknadu parničnih troškova bez prethodnoga raspravljanja.⁹⁴

10. POVREDA NAČELA KONTRADIKTORNOSTI

Ako kojoj stranci nezakonitim postupanjem, a posebno propuštanjem dostave nije dana mogućnost da raspravlja pred sudom, a to je postupanje bilo od utjecaja na donošenje zakonite i pravilne presude, izvršena procesna povreda ima za posljedicu ukidanje presude.⁹⁵

Za razliku od ranijih zakonskih rješenja prema kojima je povreda načela kontradiktornosti predstavljala apsolutno bitnu povredu i na koju je sud pazio po službenoj dužnosti, novi procesni zakoni na povredu načela kontradiktornosti paze samo ako se na nju ukaže u žalbi. Ponavljanje postupka zbog povrede načela kontradiktornosti može se zahtijevati samo ako taj razlog nije bio bez uspjeha već iznesen u ranijem postupku⁹⁶ i to u roku od 30 dana od dana kada je odluka dostavljena stranci.⁹⁷

S obzirom na to da je pravo stranaka na pravično suđenje čl. II/3.(e) Ustava BiH i čl. 6. st. 1. Konvencije zajamčeno osobno pravo, zbog povrede načela kontradiktornosti, koje je konstitutivni element toga prava, stranke imaju pravo

⁹² Vidi čl. 278. st. 1. ZPP FBiH i čl. 278. st. 1. ZPP RS.

⁹³ Vidi čl. 332. st. 2. ZPP FBiH. Istovjetne su odredbe čl. 332. st. 2. ZPP RS, čl. 83. st. 2. ZPP BD, čl. 272. st. 2. ZPP BiH.

⁹⁴ Vidi čl. 396. st. 1. ZPP FBiH. Istovjetne su odredbe čl. 396. st. 1. ZPP RS, 130. st. 1. ZPP BD i čl. 333. st. 1. ZPP BiH.

⁹⁵ Vidi čl. 227. st. 1. toč. 2. ZPP FBiH. Istovjetne su odredbe čl. 227. st. 1. toč. 2. ZPP RS, čl. 347. st. 1. toč. b. ZPP BD, čl. 194. st. 1. toč. 2. ZPP BiH.

„Žalbom se osnovano ukazuje da je prvostupajski sud, nakon prijema prijedloga za priznanje strane sudske odluke, propustio taj prijedlog i presudu čije se priznanje traži dostaviti protivniku predlagatelja, te mu ostaviti primjeren rok za izjašnjenje. Prvostupajski sud, naime, kako to proizlazi iz spisa predmeta, nije ni pokušao prijedlog dostaviti protivniku predlagatelja, te je pobijano rješenje donio bez davanja mogućnosti protivniku predlagatelja da se o tom prijedlogu izjasni. Na taj način je prvostupajski sud postupio suprotno načelu kontradiktornosti iz čl. 5. ZPP FBiH, u vezi s čl. 2. st. 2. Zakona o izvanparničnom postupku, koje predviđa pravo svake stranke da se izjasni o prijedlozima i zahtjevima protivne stranke.” Vidi Rješenje Vrhovnog suda FBiH br. 09 0 V 029819 18 Gž od 31. srpnja 2018.

⁹⁶ Vidi čl. 256. st. 1. ZPP FBiH. Istovjetne su odredbe čl. 256. st. 1. ZPP RS, čl. 378. st. 1. ZPP BD, čl. 223. st. 1. ZPP BiH.

⁹⁷ Vidi čl. 257. st. 1. toč. 2. ZPP FBiH. Istovjetne su odredbe čl. 257. st. 1. toč. 2. ZPP RS, 379. st. 1. toč. 2. ZPP BD, čl. 224. st. 1. toč. ZPP BiH.

podnijeti ustavnu tužbu.⁹⁸ Ustavni sud Bosne i Hercegovine u svojoj je praksi u cijelosti prihvatio pravna stajališta Europskoga suda kad je riječ o pravu na procesnu ravnopravnost i na kontradiktorno suđenje.

Ustavni sud Bosne i Hercegovine ističe u svojim odlukama da je to pravo dio temeljnoga ljudskog prava na pravično suđenje zajamčenoga čl. II/3.(e) Ustava Bosne i Hercegovine i čl. 6. st. 1. Konvencije, a zbog povrede jednakosti sredstava, u smislu pravične ravnoteže među strankama (*fair balance*) često ukida sudske presude zahtijevajući ponavljanje postupka.⁹⁹

⁹⁸ Tako i TRIVA – DIKA, *op. cit.*, p. 158.

⁹⁹ Tako je u odluci br. AP 4659/11 od 22. siječnja 2015. godine, Ustavni sud utvrdio: „Ustavni sud zapaža da je apelant istaknuo da redoviti sudovi pri odlučivanju o konkretnoj pravnoj stvari nisu prihvatili njegove prijedloge o dostavi relevantnih dokaza kojim bi osporio tužbeni zahtjev. Posljedica toga je da su pogrešno utvrdili činjenično stanje i proizvoljno primijenili pozitivno pravne propise, dakle, da nije bio jednakopravan u postupku. Stoga je u konkretnom slučaju došlo do povrede apelantova prava na pravično suđenje iz članka II/3.(e) Ustava Bosne i Hercegovine i članka 6. stavak 1. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.“ Vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine br. AP 4659/11 od 22. siječnja 2015. godine, objavljenu u *Službenom glasniku Bosne i Hercegovine*, br. 17/15.

„Dovodeći u kontekst navedene činjenice sa principom ‘jednakosti oružja’ iz odredaba člana 6. Evropske konvencije, Ustavni sud zapaža da iz navedenih činjenica proizlazi da je tužitelj, i pored naloga suda, dostavio apelantu dokumentaciju na kojoj je temeljio svoj tužbeni zahtjev tek nakon više od četiri godine od početka predmetnog postupka, koju je sud prihvatio, a, s druge strane, odbio apelantov zahtjev da mu se odredi rok za dostavu financijske dokumentacije u vezi sa predmetom spora. Slijedeći to, Ustavni sud smatra da Općinski sud, postupajući na navedeni način, nije dao razumnu mogućnost apelantu da u daljnjem toku redovnog postupka izloži svoje navode o neosnovanosti tužbenog zahtjeva, uključujući dokaznu građu, pod istim uvjetima koje je imao tužitelj. Naime, Ustavni sud smatra da je Općinski sud takvom odlukom, dakle strogo formalnim tumačenjem odredaba ZPP koje se odnose na rok u kojem stranke mogu predlagati dokaze, apelanta stavio u znatno podređeni položaj u odnosu na tužitelja. Ovo zbog toga što je Općinski sud na pripremnom ročištu, koje je održano 11. travnja 2005. godine, odbio apelantov prijedlog da mu se ostavi rok za dostavu financijske dokumentacije a pri tome je tolerirao tužiteljevu neaktivnost u periodu od podnošenja tužbe do tog ročišta, dakle duže od četiri godine, mada je apelant od početka postupka (počevši od odgovora na tužbu) ustrajao na tvrdnji (kako se u konkretnom slučaju kao prethodno pitanje za procjenu osnovanosti tužbenog zahtjeva) da nije osnovan postavljeni tužbeni zahtjev. Takvim postupanjem, prema ocjeni Ustavnog suda, sudovi su u stvarnosti onemogućili apelanta da se suprotstavi argumentima koje je izložio tužitelj u dokazivanju svoje tvrdnje o (ne) osnovanosti tužbenog zahtjeva.” Vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, br. AP-4659/11 od 22. siječnja 2015. godine, objavljenu u *Službenom glasniku Bosne i Hercegovine*, br. 17/15.

„U postupcima pred redovnim sudovima apelant nije bio stavljen u podređen položaj u odnosu na protivnika i nije došlo do procesnih povreda koje bi bile važne za poštivanje principa pravičnog suđenja u slučaju kada su sudovi uzeli u obzir sve apelantove navode i tvrdnje, pri čemu su nekim dali veći, a nekim manji značaj, a svoje odluke su dovoljno jasno obrazložili.” Vidi Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine br. U 34/03 od 17. svibnja 2004. godine, objavljenu u *Službenom glasniku Bosne i Hercegovine*, br. 34/04.

11. ZAKLJUČAK

Parnični je postupak osnovna i redovna metoda zaštite ugroženih ili povrijeđenih subjektivnih građanskih prava, koji se pokreće, razvija i završava poduzimanjem radnji procesnih subjekata koje se nadovezuju jedna na drugu.¹⁰⁰

Tužbom, koja predstavlja prvu jednostranu i ofenzivnu parničnu radnju tužitelja i koja proizlazi iz načela dispozicije, pokreće se parnični postupak. Motiv za njezino podnošenje leži u tvrdnji tužitelja da je tuženi povrijedio ili ugrozio neko njegovo subjektivno pravo, pa se tužbom traži njegova zaštita. U trenutku pokretanja parničnoga postupka volja suprotne parnične stranke, odnosno potencijalnoga tuženog, u pogledu podnošenja tužbe i pokretanja parničnoga postupka sasvim je isključena, ali je od iznimne važnosti za tijek parničnoga postupka kakav će stav zauzeti tuženi prema tužbi. Kad sud primi tužbu, dužan je, nakon prethodnog ispitivanja, dostaviti tuženiku na obvezan odgovor.

Obveznim dostavljanjem tužbe s priložima na odgovor udovoljava se načelu kontradiktornosti. Ono je u bosanskohercegovačkome pravnom poretku sadržano na ustavnoj i zakonskoj razini kao i u međunarodnim dokumentima. U Općem okvirnom sporazumu za mir u BiH dano je posebno mjesto zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, osobito u Aneksu 4, odnosno Ustavu BiH. Prema odredbi čl. 2 st. 2. Aneksa IV. Daytonskoga sporazuma u Bosni i Hercegovini, prava i slobode koje određuje Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njezini protokoli primjenjuju se izravno. Primjena Konvencije u BiH ima prioritet nad svakim drugim zakonom i nižim pravnim aktima, dakle, po svojoj pravnoj snazi nalazi se iznad zakona, ali ne i Ustava BiH, dok prema Ustavu FBiH ima snagu ustavnih odredbi. Na ovaj je način građanima zajamčeno pravo na pravično suđenje. Konvencijom je u čl. 6. st. 1. zajamčeno pravo na pravično (pošteno) suđenje (*fair trial*), koje obuhvaća i pravo na procesnu ravnopravnost (*equality of arms*, „jednakost oružja”) i pravo na javno i kontradiktorno suđenje (*publichearing*). Svi procesni zakoni o parničnome postupku u BiH o procesnoj ravnopravnosti govore u kontekstu načela kontradiktornosti, koje prema odredbi čl. 5. znači dužnost suda da omogući svakoj od stranaka izjašnjavanje o zahtjevima i navodima protivne stranke. Parnica se zasniva na načelu dviju stranaka sa suprotnim interesima, pri čemu procesni položaj svake od njih, bez obzira na njihovu stranačku ulogu, mora u svemu biti ravnopravan i jednak. Primjenom načela kontradiktornosti osigurava se ravnopravnost stranaka u postupku. Ravnopravnost stranaka sa suprotnim interesima nalaže da se svakoj od njih omogući pravo na izjašnjavanje o parničnim radnjama koje poduzima njezin protivnik. Povijesnom metodom utvrđeno je da je, za razliku od prethodnih zakona koji su bili u primjeni, načelo kontradiktornosti po novim zakonskim rješenjima zajamčeno kroz cijeli postupak, od faze pripremanja glavne rasprave pa do njezina održavanja, kao i u postupku po pravnim lijekovima. Ono je jedno od temeljnih procesnih postulata, a

¹⁰⁰ Vidi o tome kod TRIVA – DIKA, *op. cit.*, p. 3.

povreda ovoga načela ima za posljedicu ukidanje odluke koja je zahvaćena ovom povredom, ali samo ako se na tu povredu ukaže u žalbi protiv odluke. Provedenim istraživanjem zaključeno je da je načelo kontradiktornosti u parničnim postupcima u Bosni i Hercegovini u cijelosti usklađeno sa zahtjevima prava na pravično suđenje zajamčenog čl. 6. st. 1. Konvencije.

Suvremeni pravni sustavi počeli su se ograničavati na proklamiranje dužnosti suda da omogući strankama svestrano raspravljanje, a o njihovoj dispoziciji ovisi hoće li se koristiti svojim ovlaštenjima u parnici. Prema tome, načelo kontradiktornosti usko je povezano s načelom dispozicije jer stranke svojim parničnim raspolaganjima ostvaruju odgovarajuće procesne učinke. Sud je dužan, poštujući načelo kontradiktornosti, omogućiti ravnopravan tretman stranaka i mogućnost da poduzimaju procesne radnje, a one same odlučuju, u skladu s načelom dispozicije, hoće li se odazvati pozivu i aktivno sudjelovati u postupku zbog zaštite svojih interesa. Pravilna dostava tužbe tuženiku povlači za sobom procesnopravni učinak na samu parnicu i ravnopravnost stranaka u postupku. Zakonodavac je izričito predvidio osobnu dostavu kad je u pitanju pismeno kojim se stranka po prvi put obavještava o parnici, što znači da se pravilnom dostavom tužbe smatra ona koja je izvršena po pravilima osobne dostave.

LITERATURA

1. ČIZMIĆ, J., *Komentar zakona o parničnom postupku*, drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Sarajevo, 2016.,
2. DELJA, Ž., „Presuda zbog izostanka”, *Pravni život*, 11- 12/1989,
3. GALIČ, A., *Ustavno civilno procesno pravo: ustavna procesna jamstva, ustavna pritožba – meje preizkusa in postopek*, GV Založba, Ljubljana, 2004., p. 281–282.
4. GALIČ, V., „Položaj i uloga Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u primjeni Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda”, *Pravna misao*, br. 11-12, Sarajevo, 2006.,
5. GOMIEN, D., *Europska konvenciju o ljudskim pravima*, Zadar, 2007.
6. HAUBRICH, V. – PEHAR, S. – RECHNER, E., „Pravo na pravično suđenje u razumnom roku”, *Zbornik radova s IV. međunarodnog savjetovanja Aktualnosti građanskog procesnog prava – nacionalna i usporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća*, Split, 2018.
7. HAUBRICH, V. – ŠEGO-MARIĆ, I. – KULUŠUĆ, N., „Načelo javnosti predviđeno čl. 6. Europske konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama s osvrtom na načelo javnosti u parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine”, *Međunarodna naučna konferencija Bosna i Hercegovina i Euro-atlantske integracije – trenutni izazovi i perspektive*, Bihać,
8. HUSEINBEGOVIĆ, A. – HAUBRICH, V. – RECHNER, E., „Pravo na pravično suđenje u razumnom roku s osvrtom na pravodobno i djelotvorno iz-

- vršenje sudskih odluka”, *Godišnjak Pravnog fakulteta Univerziteta „Džemal Bijedić” u Mostaru*, Tematski br. s naučne konferencije *Zaštita ljudskih prava u BiH*, Mostar, god. III, 2019.
9. HUSEINBEGOVIĆ, A. – HAUBRICH, V., „Postulacijska sposobnost stranaka i punomoćnici prema odredbama parničnog postupka i čl. 6. Europske konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama”, *Međunarodna naučna konferencija Pravni i ekonomski aspekti procesa integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju*, Mostar, 2013.
 10. ILIĆ, G. P., „Pravo na obrazloženu sudsku odluku”, *Crimen (II)*, 2/2011. (dalje: ILIĆ), p. 227–244.
 11. IVIČEVIĆ, K., E., „Načelo jednakosti oruža kao konstitutivni element prava na pravični kazneni postupak iz članka 6. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda”, *Zbornik Pravnog fakulteta Zagreb*, 57, (4-5), 2007.,
 12. JAKŠIĆ, A., *Europska konvncija o ljudskim pravima*, Komentar, Beograd, 2006.
 13. JANEVSKI, A. – RAKOČEVIĆ, M., „Ovlašćenje ili dužnost stranaka da raspravljaju pred sudom. Posljedice pasivnosti stranaka u parničnom postupku”, *Zbornik radova Vladavina prava i pravna država u regionu*, Istočno Sarajevo, 2014.,
 14. KLARIĆ, P. – VEDRIŠ, M., *Građansko pravo: opći dio, stvarno pravo, obvezno i nasljedno pravo*, XII. neizmijenjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2009, (dalje: KLARIĆ – VEDRIŠ),
 15. KULENOVIĆ, Z. – MIKULIĆ, S. – MILIŠIĆ-VELIČOVSKI, S. – STANIŠIĆ, J. – VUČINA, D., *Komentar Zakona o parničnom postupku FBiH/RS*, drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Mostar, 2011.
 16. MARIČIĆ, D., *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda s napomenama i sudskom praksom*, Zagreb, 2012.
 17. MARIĆ, S. – DANILOVIĆ, E. – HULUSIJA, E. – MRDOVIĆ, F., „Pravo na obrazloženu odluku u praksi Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine”, *Pravni forum za Bosnu i Hercegovinu Pravo na obrazloženu sudsku presudu – Obvezni standardi u sudskim postupcima*, Zbornik radova, Sarajevo, 2018.,
 18. MARKOVIĆ, B., *Udžbenik krivičnog srpskog postupka s obzirom na projekat krivičnog postupka za Kraljevinu SHS*, Beograd, 1926.
 19. MATIĆ, M., „Pravo na pristup sudu kao aspekt pravičnog suđenja u sudskoj praksi Europskog suda za ljudska prava”, *Revija za pravo i ekonomiju*, godina 17, br. 2, Mostar, 2016.,
 20. MATULOVIĆ, M., PAVIŠIĆ, B., *Dokumenti Vijeća Europe: institucionalni okvir, ljudska i manjinska prava, lokalna samouprava, kazneno pravo*, Pravni fakultet, Rijeka, 2001.,
 21. MILJKO, Z., „Perspektive za implementaciju Daytonskog sporazuma s obzirom na ljudska prava”, *Zbornik radova Pravnog fakulteta Sveučilišta*

- u Mostaru, br. XI, Mostar, 1998., MILJKO, Z., „Europska konvencija o ljudskim pravima i temeljnim slobodama i ustavni poredak Bosne i Hercegovine”, *Zbornik radova Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, br. XX., 2007.
22. MULABDIĆ, S., *Građansko procesno pravo*, Tuzla, 2010.
 23. OMANOVIĆ, S., *Dispositio u građanskom sudskom postupku*, Pravni fakultet Univerziteta Džemal Bijedić u Mostaru, Mostar, 2002.,
 24. OMEJEC, J., *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u praksi Europskog suda za ljudska prava. Strasbourgški acquis*, drugo dopunjeno izdanje, Novi informator, Zagreb, 2014.,
 25. PETROVIĆ-ŠKERO, V., „Europski sud za ljudska prava”, *Bilten sudske prakse*, 2003.
 26. POZNIĆ, B., *Građansko procesno pravo*, peto dopunjeno izdanje, Savremena administracija, 1976.
 27. RADANOV, A., *Građansko procesno pravo. Parnični i vanparnični postupak: arbitraža i medijacija*, Treće izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Novi Sad, Univerzitet privredna akademija, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad: Alfa graf NS, 2012.
 28. *Rruiz-Mateos v. Spain*, presuda br. 12952/87 od 23. lipnja 1993, *McMichael v. the United Kingdom*, presuda br. 16424/90 od 24. veljače 1995.
 29. SADIKOVIĆ, Č., „Ustav BiH i Europska konvencija – Usklađivanje Ustava BiH sa Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava”, *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, br. KLVI, Sarajevo, 2003.,
 30. STANKOVIĆ, G., *Građansko procesno pravo*, Prva sveska, Parnično procesno pravo, VII izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet u Nišu, Centar za publikacije, Niš, 2010.
 31. TRIVA, S., *Građansko procesno pravo i parnično procesno pravo*, Narodne novine, Zagreb, 1964.
 32. VASILJEVIĆ, T., *Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ*, treće izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Savremena administracija, Beograd, 1981.,
 33. VEHABOVIĆ, F., *Odnos Ustava Bosne i Hercegovine i Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, Sarajevo, 2006.,
 34. *Zakon o parničnom postupku Brčko Distrikt*, „Službenom glasniku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine”, br. 28/2018.
 35. *Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine*, „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine”, br. 73/2005. , br. 19/2006. 98/2015,
 36. *Zakon o parničnom postupku pred Sudom BiH*, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine”, br. 36./04., 84/2007. . 58/2013. 94/2016., 34/01.
 37. *Zakon o parničnom postupku Republike Srpske*, „Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 85/2003. 74/2005. 63/2007. 61/2013.

Alena Huseinbegović, Ph.D., full professor
Faculty of Law, Dzemal Bijedic University of Mostar

Viktorija Haubrich, Ph.D., associate professor
Faculty of Law, University of Mostar

Mirjana Kevo, Ph.D.
Judge of the Municipal court in Mostar

THE RIGHT TO AN ADVERSARY CIVIL PROCEDURE IN THE LIGHT OF THE PROVISIONS OF ART. 6. OF THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS AND FUNDAMENTAL FREEDOMS

Summary: In this paper, the authors will deal with the analysis of the right to adversarial proceedings in the Law on Civil Procedure of the Federation of Bosnia and Herzegovina and its compliance with the provisions of Art. 6. the right to a fair trial of the European Convention on Human Rights and Freedoms. The basic postulate of the equality of parties in civil proceedings derives from the right to adversarial proceedings, according to which opposing parties will be able to use equal mechanisms for the protection of their rights. The principle of adversary, i.e. mutual hearing of the parties, consists in the duty of the court, before making a decision, at the request of one party, to give the other party the opportunity to present its position on the issue to be discussed in the decision, and to deliver its opinion on the allegations of the opponent (*Audiatur et altera pars*). Applying the adversarial principle ensures the right to a fair trial and the equality of the parties in the proceedings, and must be guaranteed at all stages of the proceedings.

Keywords: Art. 6. ECHR, right to fair procedure, right to adversarial civil procedure